

**Ghid de bune practici
privind relațiile
cu și despre copii**

**Ghid de bune practici
privind relațiile
cu și despre copii**

Cuprins

Introducere	3
Copiii în mass-media din România	3
PRINCIPII ȘI RECOMANDĂRI PENTRU RELATĂRILE MEDIA CU ȘI DESPRE COPII	5
1. Utilizarea termenilor neutri	5
2. Copiii în prim-plan	5
Atitudinea potrivită: „Cuvintele atrag realitatea”	6
Și perspectiva umană poate fi senzațională	6
3. Copiii - segment al societății și subiect de presă	6
„Povești” și cifre	7
4. Drepturile copilului în relația cu mass-media	7
Dreptul la protecție	7
Dreptul copilului la informație și exprimare	8
Dreptul la propria imagine	8
Protecția identității	9
Protecția demnității umane. Evitarea stigmatizării	9
Prezumția de nevinovăție, copilul autor al unor fapte penale	9
5. Interviu luat copilului	10
Consimțământul informat	11
Realizarea interviului	12
Ce întrebări se pot pune copilului	12
Interviu în grup	13
Reguli pentru un interviu	13
Copilul sub stres	13
Ce putem face ca interviul să nu fie o experiență traumatizantă pentru copil?	13
Interviarea copilului cu deficiențe	14
Valoarea experiențelor personale	14
6. De unde „sar” știrile cu și despre copii?	14
7. Ce ție nu-ți place...	14
STUDII DE CAZ	18
Studiu de caz 1: Copiii și sărăcia	18
Expunerea temei	18
Exemplul 1. „Dezmoștenii societății”	18
Exemplul 2. „Strigătul DISPERAT al unei mame: are doi copii bolnavi, dar cuminți și talentați! Copiii RÂD de ei că stau într-o baracă”	19
Exemplul 3. „Moș Nicolae a făcut minuni pentru o familie săracă!”	19
Probleme etice	20
Teme de discuție	21
Studiu de caz 2: „Lipsa accesului la educație al copiilor”	21
Expunerea temei	21
Exemplul 1. „Povestea unui «copil-slugă»: muncește 12 ore pe zi și nu s-a spălat pe dinți de 2 ani. «Aș da orice să mă întorc la școală.»”	21
Exemplul 2. „Au ajuns în clasa a V-a fără să știe să-și scrie numele. Tatăl fraților din Vaslui: Ce să fac? Legea nu-ți dă voie să-i bați”	23
Probleme etice	23

Studiu de caz 3: „Copiii supuși violențelor”	24
Expunerea temei	24
Exemplul 1. „Strigătul sfâșietor al unei adolescente: «Mă urăsc pe mine însămi». Viol cusut cu... «bandă portocalie»”	24
Exemplul 2. „Elevă de 14 ani, violată în timpul orelor de curs”, relatând „SLABI ... Violatorii minori s-au făcut de râs! Nu au reușit să-și dezvirgineze victima. Aceasta, conform medicilor legiști, avea un himen elastic, care nu s-a rupt în timpul orgiei sexuale”	25
Exemplul 3. Copil de 12 ani, bătut cu bestialitate de soră și tată	27
Exemplul 4. Și-a bătut măr copilul și l-a aruncat, apoi, pe geam	27
Studiu de caz 4: Minorul abuzat sexual	28
Expunerea temei	28
Exemplu	28
Probleme etice	29
Concluzie	31
Studiu de caz 5. Elevle de liceu, victime ale stereotipiilor	31
Expunerea temei	31
Exemplul 1. „LICEENELE DIN RUSIA dau «lecții» PIȚIPOANCELOR din România”	32
Exemplul 2. „Bacalaureat 2013: decolteuri indecente, mașini de fițe și genți de sute de lei”	32
Exemplul 3. „Iubita lui Radu Mazăre: „O. de la «J.M.», o puștoaică părăsită, ce l-a sedus pe profesor”	33
Exemplul 4. „Senzational. Destinul neașteptat al Daianei, eleva de la București care și-a acuzat profesorul de religie că a sedus-o și a abandonat-o”	33
Probleme etice	34
Teme de discuție	34
Studiu de caz 6. Copiii - victime ale tragediilor	34
Expunerea temei	34
Exemplul 1. "Cine sunt copiii femeii care a murit în incendiul de la Colectiv” ..	34
Exemplul 2. Știre: „Cinci copii orfani de mamă își plâng durerea”	35
Exemplul 3. Știre „Confesiunile unui orfan”	35
Exemplul 4. Știre TV (televiziune centrală generalistă)	35
Probleme etice	36
Teme de discuție	36
LEGISLAȚIA CU IMPACT ASUPRA RESPECTĂRII DREPTURILOR COPILULUI ÎN MASS MEDIA	37
1. Constituția României	37
2. ONU, cu privire la drepturile copilului	38
3. Legislația românească	38
Codul Penal	39
Legea Audiovizualului	41
Codul Audiovizualului	42
ANEXA 1 - Grila de analiză a studiilor de caz	45

Introducere

Prezentul ghid s-a născut din preocuparea UNICEF în România și a Centrului pentru Jurnalism Independent (CJI) față de respectarea drepturilor copilului în mass-media și se dorește a fi un instrument sintetic la îndemâna jurnaliștilor, a studenților la jurnalism și a cadrelor didactice universitare din facultățile de jurnalism și comunicare. Respectarea principiilor cuprinse în el este recomandată tuturor celor care - profesioniști sau amatori - comunică în spațiul public (inclusiv pe rețelele de socializare) și care pot relata despre copii sau pot relaționa cu aceștia. În promovarea drepturilor copilului, UNICEF în România se bazează pe sprijinul jurnaliștilor, pe eforturile acestora de a aduce în atenția publicului problemele cu care se confruntă copiii, cu scopul de a atrage atenția celor care îi pot sprijini și apăra. Pentru viitoarele generații de jurnaliști și comunicatori, UNICEF în România lucrează cu profesori din centre universitare din întreaga țară pentru a aduce în atenția studenților drepturile copiilor, precum și metodele pe care le pot aplica pentru a-i proteja în materialele pe care le dezvoltă și în care ilustrează copii.

Ghidul are trei componente:

- un set de principii și recomandări, de natură etică și practică, pentru relatările cu și despre copii;
- o propunere de cod deontologic pentru relatările jurnalistice cu și despre copii;
- o serie de studii de caz, tratând subiecte din presa română și care invită la exerciții de gândire critică și de aplicare în practică a principiilor etice; ele pot fi folosite, fie în scop didactic, în facultățile de jurnalism sau în programele de training vocațional, fie ca instrumente de autotestare;
- un inventar de legi și alte norme legale, precum și o selecție de fragmente din textele acestora, care pot avea impact în munca de zi cu zi a reporterilor și editorilor.

Acest Ghid rezumă și dezvoltă, în context local și național, principiile etice în relatările despre copii, elaborate de Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) și le integrează în bunele practici existente în jurnalism.

Copiii în mass-media din România

Conform unor analize media privind modul în care jurnaliștii tratează subiectele cu și despre copii, realizate de UNICEF cu începere din 2010, acestea constituie o prezență remarcabilă în preocupările mass-media, reprezentând între 6-7% din conținutul editorial. Proporția este constantă în timp și relativ egală în presa scrisă centrală și televiziune. Există, de asemenea, o prezență online semnificativă a subiectelor legate de copii, cu un angajament puternic din partea cititorilor (reacții, comentarii, redistribuiri).

În 2015, cele mai mediatizate subiecte în televiziune, în funcție de apariția lor în materialele TV, au fost cele legate de sănătate, condiții de trai, ajutor și asistență socială și de copiii dispăruți. Au urmat, apoi, subiectele legate de abuzul emoțional, abandonul și neglijența parentală.

Interesul pentru subiectele cu și despre copii nu este întotdeauna dublat de capacitatea de a trata astfel de subiecte cu respectarea standardelor etice. Din analizele UNICEF în România, nu sunt rare materialele din presa scrisă și TV care au probleme de redactare sau de abordare prin care drepturile minorilor sunt violate, dar se observă o creștere semnificativă a relatărilor etice.

În presa scrisă, subiectele care au înregistrat cel mai mare număr de probleme au fost cele referitoare la condițiile de trai ale copiilor, la copii și adolescenți implicați în cazuri de încălcare a legislației, precum și la cazuri de suicid sau tentative de suicid. Cele mai frecvente probleme întâlnite în astfel de articole sunt: prezența elementelor de identificare ale copiilor vizați, puncte de vedere subiective ale jurnaliștilor, limbajul dur. Cel mai mare număr de articole cu probleme s-a referit la accidente și copii morți sau la condițiile de trai ale copiilor din România.

În televiziune, subiectele care au atras cea mai mare pondere de probleme au fost copiii exploatați economic și subiectele legate de accesul la educație. Cea mai întâlnită problemă în contextul acestor subiecte este prezența elementelor de identificare a minorilor – imagini video, numele copiilor. Comparativ cu anul 2014, jurnaliștii TV au început să renunțe la limbajul depreciativ folosit cu referire directă la victimă, la subiectivitate și stereotipii, inclusiv de ordin rasial sau etnic.

Un subiect extrem de sensibil este cel al minorilor care au comis infracțiuni. Există o tendință a mass-media de a mediatiza crime sau alte forme de infracțiuni care implică copii și adolescenți **înainte ca un verdict să fi fost dat de o instanță. Copiii implicați în aceste fapte au dreptul la protecție specială**, atât sub Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, **cât și sub legislația românească privitoare la drepturile copilului**. Mass-media au o datorie față de copiii implicați în fapte de acest fel și nu au voie să dezvăluie identitatea sau alte elemente cu potențial dăunător pentru copiii aflați în această situație, întrucât aceștia sunt deosebit de vulnerabili.

Un subiect la fel de sensibil este accesul tinerilor la educație. În mod paradoxal, acest subiect care ar trebui să fie eminent în sprijinul copiilor ridică probleme de deontologie. Copiii privați de acces la educație sunt expuși, ironizați, puși în situația de a-și demonstra ignoranța și, uneori, sunt blamați pentru situația în care se află. De asemenea, astfel de materiale descriu soarta unor astfel de copii ca „pecetluită”, ca și cum nu ar exista vreo șansă de recuperare sau de îndreptare.

Tratarea temelor legate de abuzul emoțional sau sexual asupra copiilor este, de asemenea, un domeniu delicat, deseori presa recurgând la un ton senzațional, la „dramatizări” și la accentuări care polarizează opinia publică și alimentează discursul dăunător. Blamarea victimelor, în special a fetelor, este extrem de răspândită, nu numai la nivelul opiniei publice, ci și în discursul jurnaliștilor.

Toate aceste constatări au dus la ideea ghidului de față, văzut ca un ajutor pentru profesioniștii media care înțeleg importanța și impactul muncii lor asupra vieții și bunăstării copiilor, în special cazurile celor mai vulnerabili dintre aceștia: copiii din mediul rural, din familii sărace, de etnie romă și copii cu dizabilități.

PRINCIPII ȘI RECOMANDĂRI PENTRU RELATĂRILE MEDIA CU ȘI DESPRE COPII

1. Utilizarea termenilor neutri

Conform articolului 1 din Convenția cu privire la Drepturile Copilului, prin "copil" se înțelege orice ființă umană sub vârsta de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabilește limita majoratului sub această vârstă.

În fiecare caz, copilul este „o persoană”, „o ființă umană” și are nevoie, pentru a crește cu demnitate, de o atitudine onorantă, exprimată inclusiv de mass-media, în termeni neutri. În relatările cu și despre copii, recomandăm utilizarea unor termeni neutri, ce încurajează dezvoltarea și independența copiilor – „copil”, „adolescent”, „tânăr”, „elev”. Termeni precum „micuț”, „copilaș” au încărcătură emoțională și fac apel la sentimentele cititorului, nu la judecata lui rațională. Ei trebuie folosiți cu moderație și considerație față de subiectul articolului.

Fig. 1: Exemplu de utilizare a unui titlu care apelează la emoție

Alegerea cuvintelor poate afecta tonul neutru al materialelor de presă. Adeseori, mass-media utilizează termeni precum „odrasle”, „progenituri” sau „beizadele” la adresa copiilor unor părinți cu notorietate care fac obiectul relatărilor. Prin acestea, comentariul critic sau ironic la adresa părinților se transferă și asupra copiilor.

La rândul său, jargonul tehnic ar trebui evitat. Termenul „minor” aparține limbajului juridic și folosirea lui în relatările despre copii lasă impresia de „proces verbal” provenit de la autoritățile statului. „Minorul” este subiect de drept, „copilul” este o ființă apropiată, care are nevoie de protecție. Chiar și delinquentul minor este tot „copil” sau „adolescent”. Astfel, chiar dacă terminologia juridică face referiri, de exemplu, la „persoane minore” sau la „legislația privind munca minorilor”, se poate opta pentru utilizarea termenului „copii” sau „adolescenți”, evitându-se termenul tehnic, cu conotație negativă.

2. Copiii în prim-plan

Orice relatare cu și despre copii trebuie să aibă la bază interesul superior al copilului. Datorăm copilului atenție, respect și protecție.

Un jurnalist care transformă evenimentele vieții cotidiene în știri sau în relatări ușor de citit, captivante, va reuși să îmbine nevoia de a plasa copiii în prim-plan și obligativitatea de a nu publica articole și fotografii care riscă să dăuneze copilului, punându-l în situații de risc. Uneori, schimbarea identității sau anonimizarea sunt necesare, mai ales atunci când copiii se află în situații dramatice sau dureroase.

Subiectul relatărilor despre copii trebuie să fie copiii. Statisticile, utile și ilustrative, trebuie utilizate cu moderație, pentru că pot cu ușurință transforma povestea adevărată într-o relatare tehnică, seacă. În spatele fiecărei cifre din statistici se află, în realitate, vieți umane. (Vezi, în cele ce urmează, „Povești» și cifre.)

Denumirea proiectelor, numele complete ale instituțiilor, funcțiile oficiale ale persoanelor, evoluția situației – toate acestea sunt elemente de substanță, necesare pentru a contura un subiect. Ele nu trebuie însă lăsate să eclipseze adevăratul protagonist al relatării: copilul.

Atitudinea potrivită: „cuvintele atrag realitatea”

Mass-media, oficialitățile, cetățenii – oricare ar fi statutul lor – nu au voie să pună etichete și să restrângă orizonturile pentru copii. De exemplu, un titlu precum „Fără carte, fără viitor” și atitudinile exprimate prin afirmațiile adulților în acest sens instituie un regim de marginalizare și excludere pentru copiii pe care jurnalistul vrea, de fapt, să îi ajute. Astfel de expresii se pot dovedi „profetice”: copiii considerați „fără viitor” vor fi tratați ca atare și vor sfârși „fără viitor”.

Atitudinea potrivită în presă față de copii, mai ales față de copiii aflați în situații de risc, trebuie să fie, așadar, una care deschide uși, care oferă perspective, nu una care condamnă. Faptele se cer relatate, dar fără a insista doar asupra celor negative. Un jurnalist responsabil va vorbi întotdeauna și despre soluții, speranțe, posibilități, succese. Se cere subliniat cu claritate că responsabilitatea pentru soarta copiilor revine adulților și doar adulților.

Și perspectiva umană poate fi senzațională

Concurența acerbă de pe piața media și cursa pentru atragerea de cititori/telespectatori/ascultători împing jurnaliștii către senzațional. Prin însăși natura sa, jurnalismul se hrănește din ceea ce este „excepțional”, din ceea ce iese din „normal”. Însă atunci când vine vorba de copii, recursul la senzaționalismul înnăscut al jurnalismului poate pune subiecții relatării în situații de risc. Copiii pot fi „senzaționali” și prin realizările lor, nu numai prin accidentele și dramele în care se regăsesc.

Astfel, știrile despre realizările deosebite ale copiilor - premii la concursuri internaționale, la olimpiade, proiecte deosebite - pot fi atrăgătoare pentru consumatorul de media. „Trucuri” precum „Nu distribu această știre (de exemplu, despre o echipă de olimpici internaționali), că nu interesează pe nimeni” sunt nu numai dăunătoare, dar impun și percepția falsă că oamenilor nu le pasă.

3. Copiii - segment al societății și subiect de presă

Media locale și regionale pot oferi o abordare unică, dintr-o perspectivă personalizată, a subiectelor despre copii. În primul rând, pentru că tot ce i se întâmplă sau nu i se întâmplă unui copil are loc în comunitate, iar mediile locale și regionale sunt cel mai aproape de aceste succese, dificultăți sau situații dramatice.

Fiecare al cincilea locuitor al României este copil. Ca atare, subiectul copiilor poate fi reprezentat generos în programele editoriale.

Câteva sugestii de subiecte de interes general care au în centrul lor copii:

- copiii și familia (mediu social, bunăstare, părinți absenți, parenting);
- copiii și munca (inclusiv educația pentru muncă, dar și exploatarea și traficul de copii în vederea exploatarei);
- copiii și educația (sistem de învățământ, situația manualelor, accesul la educație de calitate pentru toți copiii, educația în mediul rural, consultarea copiilor în procesul reformei curriculare);
- copiii cu nevoi speciale (inclusiv cei supradotați);
- copiii și sănătatea (acces la serviciile de sănătate, vaccinări, igiena în școli, educația pentru sănătate);
- copiii din sistemul de asistență socială;
- violența împotriva copiilor (inclusiv a copiilor împotriva copiilor);
- copiii în conflict cu legea (proceduri și instituții judiciare speciale, protejarea identității, recuperarea pentru societate);
- copiii în raport cu autoritățile statului (inclusiv poziția parlamentarilor față de problemele copiilor, interesante pentru presa locală).

„Povești” și cifre

Cifrele sunt instrumente foarte eficace în susținerea materialelor de presă, dându-le autoritate și credibilitate. Ca atare, rapoartele tehnice și statisticile sunt surse importante pentru jurnalist.

Cu toate acestea, ele pot fi, în același timp, greu de înțeles și de interpretat și nu toți consumatorii de media sunt pregătiți să le recepteze ca atare. De aceea, sarcina jurnalistului este de a le transforma în „mărimi comprehensibile”, de a oferi publicului comparații sau metafore care să îl ajute să vizualizeze corect dimensiunile fenomenului descris. Într-un material consacrat consumului de droguri într-o capitală europeană, reporterul cita cifra înregistrată oficial a numărului de utilizatori de droguri: 30.000 de persoane. și adăuga: „Este ca și cum, la meciul de ieri seară dintre liderii campionatului, toți spectatorii din tribune ar fi fost consumatori de droguri”.

De exemplu, informația că, potrivit recensământului populației din 2012, în România trăiesc 4.230.964 de persoane sub 19 ani din cei 20.020.074 de locuitori, este un adevăr, dar nu transmite un mesaj ușor de interpretat și de reținut. O prezentare de tipul „fiecare al cincilea locuitor al României este copil” este mai plastică și permite cititorului să pună lucrurile în perspectivă. Cifrele-cheie din relatările de presă trebuie puse în context, pentru a permite celor care le citesc sau urmăresc să înțeleagă de ce subiectul este de interes public, deci de interes și pentru ei.

4. Drepturile copilului în relația cu mass-media

Dreptul la protecție

Principiul care călăuzește relatările media cu și despre și cu copii este „interesul superior al copilului”. Expunerea lui în materialele jurnalistice se va face cu extremă prudență, astfel încât să nu dăuneze copilului. Este datoria jurnalistului, dar și a responsabilului editorial al canalului de informare să se asigure că orice relatare despre copii răspunde acestui interes superior.

Dreptul copilului la informație și exprimare

În calitatea lor de membri ai societății și în virtutea Cartei pentru Drepturile Copilului, copiii au dreptul la informație, la opinie și la liberă exprimare. Un jurnalist responsabil le va acorda „voce”, nu doar prezentând problemele cu care se confruntă, ci invitându-i să se exprime, aducându-le mesajul în dialogul

societății, în atenția adulților și a autorităților. Exprimarea opiniilor în spațiul public este un exercițiu de participare democratică pe care copiii trebuie încurajați să îl facă. A crea un spațiu sigur și protejat pentru opiniile lor în mass-media, a-i stimula să își expună ideile fără teamă, dar cu respectarea unor reguli minimale (respectarea adevărului, utilizarea unui limbaj adecvat) sunt câțiva prim pași necesari.

Dreptul la propria imagine

Copilul are dreptul la protejarea identității, intimității și a imaginii sale. O eventuală expunere publică nepotrivită poate avea asupra copilului un impact mai mare ca în cazul adulților și poate avea efecte pe termen lung. Protejarea acestor drepturi revine în exclusivitate adulților.

Conform Codului Audiovizualului, este interzisă difuzarea oricărui indiciu care ar putea conduce la identificarea copilului sub 14 ani care a fost victimă a unui abuz sexual sau este acuzat de comiterea unor infracțiuni ori a fost martor la săvârșirea acestora. Dacă acesta a fost victima unor alte tipuri de infracțiuni sau a fost supus unor abuzuri fizice ori psihice, difuzarea de imagini sau declarații este posibilă numai cu acceptul minorului, precum și cu acordul scris al părinților, al altui reprezentant legal ori, după caz, al persoanei în grija căreia se află copilul. În situația în care copilul în vârstă de până la 14 ani a fost supus de către părinți ori reprezentanții legali la abuzuri fizice sau psihice, difuzarea de imagini ori declarații este posibilă numai cu acceptul copilului, precum și cu acordul scris al părintelui care nu este presupusul autor al abuzului sau, după caz, al unei autorități responsabile cu protecția minorului.

Copilul cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani acuzat de comiterea unei infracțiuni sau care este victimă a unei infracțiuni ori abuz fizic, psihic sau sexual poate fi prezentat în programele de știri, în emisiuni de dezbateri sau reportaje audiovizuale, cu îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții: există consimțământul **scris** al acestuia; există consimțământul părinților sau al reprezentantului legal, în formă scrisă, obținut în prealabil; copilul este asistat pe parcursul transmisiei sau al înregistrării de către un părinte ori de către reprezentantul legal, respectiv de către avocat, în cazul cercetării penale sau arestării. Copilul nu poate fi asistat de către părintele presupus autor al abuzului.

În cazul copilului cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani acuzat de comiterea unei infracțiuni, sunt necesare **acordul explicit** al acestuia și asistarea sa de către avocat, în situația în care este cercetat penal, reținut sau arestat. În cazul în care acesta este victimă sau martor la comiterea unor infracțiuni ori a fost abuzat fizic, psihic sau sexual, sunt necesare: **acordul explicit** al acestuia, eliminarea oricărui elemente care pot duce la identificarea copilului, la solicitarea acestuia, a părinților sau a reprezentantului legal.

Deși astfel de prevederi extrem de clare și specifice sunt direct aplicabile doar producțiilor audiovizuale, ele sunt excelente reguli de bună practică și pentru jurnaliștii de presă scrisă sau online. Simplul fapt că aceste tipuri de media nu sunt reglementate prin lege nu ar trebui să permită jurnalistului „libertăți” în tratarea cu responsabilitate a copiilor. Recomandăm respectarea aceluiași reguli în orice activitate jurnalistică, indiferent de constrângerile legale.

Mai mult, jurnalistul trebuie să exerseze gândirea critică în relatările cu și despre copii. Există cazuri în care, chiar dacă legea permite interviuarea, în condiții specifice, a copilului, un astfel de demers se poate dovedi traumatic. În astfel de cazuri, jurnalistul trebuie să judece în termenii interesului superior al copilului și să nu îl supună pe acesta la o traumă suplimentară doar pentru realizarea unui material jurnalistic.

Protecția identității

Protecția identității copilului se face, în primul rând, prin anonimizare. Anonimizarea poate lua diferite forme: înlocuirea numelui cu inițiale sau cu un nume fictiv (cu mențiunea că acela nu este numele real al copilului), blurarea/pixelarea chipului, filmarea în contre-jour, filmarea din spate sau a mâinilor etc.

Jurnalistul trebuie să fie conștient că numele nu este singurul element de identificare și că relatarea lui, deși evită publicarea numelui, poate conține alte elemente care pot duce la identificarea persoanei.

Protecția demnității umane. Evitarea stigmatizării

Copilul are dreptul la protecția demnității sale. Jurnalistul responsabil va evita stigmatizarea copilului care face obiectul relatării. Naționalitatea, statutul de persoană cu dizabilități sau de persoană afectată de HIV/ SIDA vor fi menționate doar dacă acestea sunt relevante pentru textul articolului sau relatării. De multe ori, aceste elemente sunt utilizate doar pentru a stârni emoție (pozitivă sau negativă). Dacă un copil cu dificultăți de vorbire participă la un concurs artistic al copiilor cu dizabilități, iar scopul declarat al festivalului este „de a descoperi și promova abilitățile creative” ale acestor copii, menționarea dizabilității este relevantă. Nu însă și atunci când copilul participă la o campanie de colectare de fonduri pentru o cauză ce nu are vreo legătură cu dizabilitățile sale. Personalitatea copilului și ceea ce a reușit să facă sunt menționări mai importante decât ceea ce nu poate să facă. La nivelul limbajului, se vor evita termenii care fac din dizabilitate o caracteristică intrinsecă a copilului - handicapat, șchiop, orb, surd. Pentru toate acestea există echivalente ce indică deficiențe motorii, de văz, de auz.

Prezumția de nevinovăție, copilul autor al unor fapte penale

Toate drepturile de mai sus se aplică, fără excepție, și copiilor care sunt acuzați sau vinovați de fapte reprobabile sau penale.

În relatările sale, jurnalistul va respecta prezumția de nevinovăție și nu va vorbi în termeni de „vinovăție” înainte de stabilirea acesteia de către instanță. Chiar și după aceasta, jurnalistul va vorbi despre faptele copilului (furt, viol, crimă), fără a atribui etichete referitoare la persoană (hoț, răufăcător, criminal, violator). Chiar și după o eventuală condamnare, copiii rămân copii și se bucură de tratament special (conform Codului Penal), avându-se în vedere recuperarea lor pentru societate.

5. Interviu luat copilului

Orice interviu este un act de putere. Cel care pune întrebările are puterea de a conduce dialogul, de a scoate la lumină informațiile, de a le comunica, în forma în care consideră de cuviință, publicului. Jurnalistul responsabil va exercita această putere cu discernământ, fără a abuza de ea.

Prima regulă în interviurile cu copiii este „să nu faci rău”. Iar principala provocare pentru un reporter care face un astfel de interviu o reprezintă discuția cu un copil aflat într-o situație delicată sau defavorizantă.

Copilul are dreptul să spună ceea ce crede și ce simte atunci când este vorba de persoana lui sau de situațiile care îl privesc. Potrivit Convenției privind Drepturile Copilului, libertatea de exprimare a copilului se exercită doar în interesul superior al acestuia și fără a încălca drepturile altora. Interviurile cu copii sunt făcute pentru a amuza (pentru că ei „spun lucruri trăsnite”), pentru a le demonstra ignoranța sau pentru a-i ridiculiza. Ele au rolul de „a da voce celor neauziți”. Intervievarea unui copil care a fost victimă a violenței în familie, dacă violența s-a consumat, undeva, în spatele unor uși închise, aduce în ochii publicului viața privată și traumele acestui copil. Discuția cu reporterul poate fi, uneori, singura oportunitate pentru copil de a-și face cunoscută povestea. Reporterul are responsabilitatea de a face auzită vocea copilului, în limitele respectului pentru voința sa și demnitatea sa. Totodată, reporterul trebuie să dea dovadă de discernământ și de spirit critic, decizând singur ce publică și ce nu publică din informațiile oferite de copil.

Responsabilitatea pentru protecția interesului superior al copilului revine întotdeauna și în totalitate adultului.

Argumente PRO:

- vorbele spuse de copii au mai multă credibilitate în ochii publicului;
- copiii povestesc lucruri proaspete și interesante;
- copiii oferă o perspectivă asupra realității, diferită de cea a adulților;
- unele subiecte – precum abuzul asupra copiilor, educația, jocul – afectează mai mult copiii decât adulții, de aceea este vital să le cerem părerea și să le ascultăm experiențele și opiniile;
- un interviu îi poate oferi copilului sentimentul propriei valori, sporindu-i încrederea în propriile forțe și abilități.

Argumente CONTRA:

- copilul-victimă re trăiește o traumă psihică;
- copilul-martor sau victimă ar putea fi hărțuit, mai târziu, de cel care l-a supus abuzului, de figurile de autoritate sau de către colegi și membri ai comunității;
- copilul ar putea oferi informații inexacte;
- copilul ar putea oferi informații care, dacă sunt publicate, îl pot afecta pe viitor.

Dacă, răspunzând la întrebările jurnalistului, copilul este pus să re trăiască momentele traumatizante și suferă din această cauză, atunci însăși acțiunea reporterului poate fi calificată drept abuz. În cazul în care subiectul dezvăluie identitatea copilului și mărturiile lui pot fi privite ca acuzații cu eventuale consecințe juridice pentru agresor, copilul ar putea fi urmărit de acesta și supus altor acte de violență.

Copilul nu este singura sursă relevantă pentru relatările jurnalistice. Ca atare, interviuarea lui nu trebuie să se transforme în interogatoriu. Atunci când un jurnalist îndeamnă copilul „Spune ce s-a întâmplat!”, aceasta sună pentru el ca un ordin al unui adult căruia simte nevoia să i se conformeze. Pentru asigurarea unui interviu în condiții de respect, trebuie să obținem ceea ce se numește „consimțământul informat” al copilului.

Interviuearea copilului se va petrece întotdeauna în prezența unui adult responsabil. Interviuearea unui copil sub 16 ani nu este ilegală, dar uneori poate fi lipsită de etică. Copilul nu va fi fotografiat sau filmat, nici în cadrul privat, nici în cel public, fără permisiunea în scris a părinților, a tutorelui sau a unui reprezentant legal. Excepție fac situațiile în care înregistrarea este generică (de grup, făcută de la distanță, fără elemente care pot duce la identificarea persoanei), surprinde circumstanțe în care copilul este agresat, este implicat într-un accident sau i se încalcă drepturile. Aceste imagini vor fi utilizate cu moderație, eliminând elementele care ar putea duce la identificarea copilului. Scopul unor astfel de ilustrări trebuie să fie doar restabilirea demnității copilului, a drepturilor lui, pentru a genera discuții publice asupra unor fenomene îngrijorătoare sau periculoase. Dramele copiilor nu trebuie folosite de mass-media pentru exploatare senzationalistă.

Consimțământul informat

Înainte de începerea interviului, reporterul îi spune copilului cine este și de ce vrea să îi vorbească. Dacă este cazul, îi prezintă ceilalți membri ai echipei (cameraman) și descrie cum va decurge interviul. Îi explică

pentru ce are nevoie de interviu și cum vor fi procesate declarațiile lui. Îi prezintă efectele și eventualele urmări ale interviului și îi oferă timp să analizeze, împreună cu adulții responsabili, consecințele cu care se va confrunta după ce discuția va fi difuzată. Nu manipulează și nu prezintă interviul într-o lumină falsă. Este dreptul copilului să refuze interviul.

Pentru a obține interviuri și imagini, se vor folosi metode corecte, deschise și simple. Nu se vor oferi plăți copiilor, părinților ori tutorilor copiilor pentru materialul referitor la copil. Nu i se va promite copilului sau adulților din jurul său „rezolvarea problemei”. Jurnalistul nu este mandatat sau pregătit să intervină direct, să asigure asistență socială sau consiliere. Sarcina jurnalistului este să relateze faptele, așa cum îi sunt cunoscute și să identifice factorii responsabili care pot interveni acolo unde este cazul.

Pregătirea interviului. Copilului i se vor spune:

- scopul pentru care este interviuat;
- unde va fi difuzat, în ce ziar, la ce post de radio sau televiziune, când anume;
- despre ce va vorbi;
- care va fi rezultatul interviului, ce s-ar putea întâmpla după interviu;
- care sunt protecțiile de confidențialitate care i se garantează.

Dar:

- copilul nu va fi niciodată încurajat cu pretexte false sau cu daruri;
- copilului nu i se va promite niciodată ceea ce jurnalistul nu este în stare să-i ofere (de exemplu, confidențialitate totală sau găsirea familiei sau întoarcerea mamei etc.).

Realizarea interviului

Copilul va fi interviuat în mediul lui obișnuit, dar nu într-un spațiu care are pentru el conotații negative și nici într-un cadru formal: nu în cabinetul directorului de liceu, nu la secția de poliție. Copilul trebuie să se simtă în siguranță în timpul discuției.

Interviul va fi cât mai scurt posibil. Aceasta presupune ca reporterul să aștepte dinaintea cât mai multe informații despre copil și situația despre care relatează. Jurnalistul va încerca să înțeleagă circumstanțele în care a crescut copilul, relațiile cu familia, sprijinul de care se bucură din partea familiei, comunității, autorităților. Astfel de întrebări ar putea suna copilului ca un interogatoriu și îl pot timora.

În timpul interviului, reporterul va încerca să aștepte de la copil care sunt faptele la care se referă relatarea, dar și care îi sunt bucuriile, dorințele, activitățile preferate și obiectele îndrăgite, persoanele cu care îi place să comunice. Importante în astfel de situații sunt și temerile copilului, și relațiile lui cu cei din jur.

Jurnalistul va încerca să nu domine copilul din poziția sa dublă, de adult și de autoritate. În timpul interviului, reporterul va sta la aceeași înălțime cu copilul, pentru a-l face să se simtă confortabil. Tonul vocii va fi neutru, profesional, dar empatic, evitându-se atitudinea condescendentă.

Ce întrebări se pot pune copilului

Întrebările trebuie să fie clare, simple și la nivelul de înțelegere al celui interviuat. Modul în care este condus interviul îl poate ajuta pe copil să-și amintească, pe parcurs, mai multe informații decât a fost în stare să-și amintească inițial.

Întrebările trebuie să fie clare și la obiect, fără să impună sau să sugereze copilului un anumit răspuns, pe care el să îl perceapă drept „dezirabil”. Vor viza, mai degrabă, ce a văzut și a auzit copilul și mai puțin cum s-a simțit sau cum interpretează faptele. Întrebările de început vor fi cu răspuns deschis, astfel încât copilul să poată povesti faptele sau să își exprime opiniile, fără constrângeri. După aceea, se pot folosi întrebări închise (la care se poate răspunde cu „da” sau „nu”), pentru a preciza anumite aspecte. Pot fi adresate în mod repetat, în diferite formulări, pentru a verifica dacă întrebările au fost înțelese corect și pentru a permite copilului să se exprime cu claritate. Copilului i se va permite să „conducă” interviul, în ritmul și către zonele în care se simte confortabil.

În discuția cu jurnalistul, răspunsurile copilului trebuie să fie înregistrate cu acuratețe, fără a fi criticate sau ridiculizate. Nu vor fi interpretate răspunsurile copilului („vrei să spui că” ...), ci se vor cere detalii și precizări. Jurnalistul nu se va arăta șocat sau indignat de cele auzite de la copil. Îl poate, însă, stimula și încuraja să continue, utilizând expresii de empatie: „A-a-a ..., într-adevăr ..., da ..., înțeleg ..., trebuie să fie greu ...”.

Jurnalistul va decide mai târziu ce anume publică din acele răspunsuri, fără ca această operațiune să afecteze veridicitatea mărturiei sau să altereze veridicitatea „vocii” copilului și fără a scoate din context declarațiile copilului.

Interviu în grup

Cu excepția cazului în care discutăm despre experiențe unice ale unui copil, este recomandat ca interviurile cu copiii să aibă loc în grupuri mici. Astfel, ei se pot simți mai în siguranță, se încurajează reciproc și interviul este mai mult o discuție decât un interogatoriu. De obicei, copiii sunt influențați, controlați de adulți și trebuie să facă ceea ce le spun maturii să facă. De aceea, unii copii s-ar putea simți înspăimântați de intervenția unui adult străin, chiar dacă (sau cu atât mai mult cu cât) este un jurnalist cunoscut. Într-un interviu cu un copil, se stabilește o relație de putere și este foarte posibil ca acesta să încerce să se facă plăcut adultului, spunând nu adevărul, ci ceea ce crede că „e bine” sau că se așteapă de la el.

Reguli pentru un interviu

- toată discuția se înregistrează și, în același timp, se notează reperele importante ale discuției;
- reporterul menține o atitudine neutră din punct de vedere emoțional, fără a simpatiza sau critica cele spuse de copil;
- reporterul va da dovadă de înțelegere și empatie față de copil, făcându-l să se simtă confortabil și încurajându-l să vorbească liber;
- copilului i se va arăta același respect ca unui adult;
- viața privată, dreptul la propria imagine și la libertatea de exprimare ale copilului vor fi respectate și protejate;
- spusele copilului vor fi redactate cu acuratețe și nu vor fi interpretate. Informațiile oferite de copil vor fi verificate și coroborate întotdeauna cu alte surse.

Copilul sub stres

Copilul poate fi speriat și poate refuza să acorde interviul. Această alegere a copilului trebuie respectată. Retrăirea evenimentelor traumatizante în timpul interviului poate avea un impact negativ asupra stării psihologice a copilului. Jurnalistul trebuie să fie conștient și pregătit să răspundă nevoii de siguranță psihică a copilului în timpul interviului. Interviul trebuie întrerupt, dacă devine prea dureros din punct de vedere emoțional pentru copil.

Semne de disconfort:

- își frământă sau îi tremură mâinile;
- își acoperă gura și fața cu palmele;
- transpiră;
- evită privirea reporterului în timpul discuției;
- se joacă nervos cu obiecte mici;
- începe să plângă.

Ce putem face ca interviul să nu fie o experiență traumatizantă pentru copil:

- vom cere permisiunea persoanei care răspunde de copil (părinte, tutore, profesor - în incinta școlii, pe durata orelor);
- vom intervieva copilul în prezența unui adult în care el are încredere;
- vom formula întrebările clar, evitând culpabilizarea sau stigmatizarea copilului;
- vom petrece un timp cu copilul, înainte de interviu, pentru a-l face să capete încredere în noi;
- vom trata copilul cu respect și deferință, stimulându-i încrederea în sine;
- vom fi atenți la starea psihologică a copilului pe toată durata interviului;
- vom renunța la interviu, dacă retrăirea traumei îl face pe copil să sufere.

Interviarea copilului cu deficiențe

La interviarea unui astfel de copil, reporterul nu va reacționa de parcă dizabilitatea sa ar fi contagioasă sau rușinoasă. Va evita atitudinea compătitoare, care ar putea induce impresia că persoana cu dizabilități este neajutorată. De asemenea, în cazul copiilor bolnavi, răniți sau cu dizabilități se va evita difuzarea imaginilor care, prin caracterul lor senzational, exploatează persoana.

Jurnaliștii apără, uneori cu prețul libertății, principiul protejării surselor. Ei datorează aceeași protecție și copilului aflat în situații vulnerabile.

Valoarea experiențelor personale

Experiențele personale ale unui copil pot avea un interes public distinct. O experiență personală trăită de copii sau de oamenii apropiați în spitale, în grădinițe, în școli ori în contactele cu autoritățile merită să ajungă pe paginile ziarelor sau în relatările radio și tv, cu condiția ca aceasta să fie bazată pe dovezi și mărturii, să facă parte dintr-un fenomen, dintr-o practică comună a mai multor persoane și să fie de interes public, nu să urmărească o răzbunare individuală.

6. De unde „sar” știrile cu și despre copii?

O simplă parcurgere a celor 54 de articole ale Convenției privind Drepturile Copilului poate oferi profesioniștilor din mass-media cel puțin tot atâtea ocazii de a adresa întrebări autorităților, de a căuta răspunsuri și de a urmări astfel, interesul public major și interesul superior al copilului. Cum implementează Guvernul și autoritățile publice locale Convenția privind Drepturile Copilului? Ce evoluții există după formularea ultimelor observații finale ale Comitetului pentru Drepturile Copilului de la Geneva despre respectarea Convenției privind Drepturile Copilului în România? Cum sunt respectate obligațiile legale ale autorităților față de accesul la educație și la serviciile de sănătate?

7. Ce ție nu-ți place...

Scrierea și producerea materialelor media despre și cu copii constituie unul dintre cele mai delicate domenii jurnalistice. Mereu în căutare de subiecte noi, mereu animați de aflarea informațiilor pe care adulții încearcă să le ascundă, jurnaliștii devin uneori agresivi în stil și duri în maniera de abordare. În dorința de a capta interesul unui public din ce în ce mai expus bombardamentului informațional, materialele media devin, la rândul lor, agresive, stridente, forțând limitele „acceptabilului”.

Directivile europene în domeniul audiovizualului rezervă un loc aparte protecției copilului, una dintre puținele arii în care Uniunea Europeană impune reguli conținutului editorial. Ele fac distincția dintre „conținutul ilegal” (cum ar fi pornografia infantilă sau discursul incitator la ură) și „conținutul dăunător”, cel care ar putea afecta confortul psihic al copiilor consumatori de media. Evident, nivelul a ceea ce este „dăunător” pentru copii (violență fizică sau verbală, limbaj licențios, nuditate sau scene de natură sexuală) diferă de la țară la țară, de la familie la familie, de la epocă la epocă.

Pentru jurnalistul care scrie și produce materiale media cu și despre copii, etalonul este, însă, relativ simplu de fixat: „Să faci materiale la care s-ar putea uita și copiii tăi”.

CODUL DEONTOLOGIC AL RELATĂRILOR JURNALISTICE CU ȘI DESPRE COPII

1. INTERESUL SUPERIOR AL COPILULUI

- 1.1. Jurnalistul își va exercita profesia în scopul servirii interesului public, conform propriei sale conștiințe și în acord cu principiile prevăzute de normele profesionale și prezentul Cod Deontologic.
- 1.2. În relatările cu și despre copii, principiul călăuzitor este cel al interesului superior al copilului.
- 1.3. În materialele jurnalistice, copilul va fi tratat cu același respect datorat adultului.

2. INTEGRITATE

- 2.1. Jurnalistul este dator să semnaleze neglijența, injustiția și abuzul de orice fel împotriva copilului și a intereselor acestuia.

3. CORECTITUDINE

- 3.1. Jurnalistul va reda faptele așa cum îi sunt cunoscute. Jurnalistul care distorsionează intenționat informația, care face acuzații nefondate, plagiază, folosește fără drept fotografii sau înregistrări audio-video sau defăimează săvârșește abateri profesionale de maximă gravitate.
- 3.2. Jurnalistul va atribui citatele cu acuratețe, inclusiv cele ale copiilor. Citatele trebuie să fie exacte, iar în cazul citării parțiale, jurnalistul are obligația de a nu denatura mesajul persoanei citate sau a-l scoate din context. Declarațiile copiilor nu vor fi utilizate pentru ridiculizarea sau victimizarea lor.
- 3.3. Este obligatorie separarea clară a produselor jurnalistice de cele realizate în scop publicitar. Materialele în scop publicitar vor fi marcate distinct și vor fi prezentate astfel încât să nu poată fi confundate cu cele jurnalistice.

4. VERIFICAREA INFORMAȚIILOR

- 4.1. Jurnalistul va face toate demersurile rezonabile pentru a verifica informațiile înainte de a le publica, din cel puțin două surse independente. Informațiile oferite de copii vor fi verificate și coroborate cu alte surse înainte de publicare. Informațiile false sau cele despre care jurnalistul are motive temeinice să creadă că sunt false nu vor fi publicate.

5. RECTIFICAREA ERORILOR

- 5.1. Jurnalistul are datoria de a corecta cu promptitudine orice eroare semnificativă apărută în materialele publicate.
- 5.2. Dreptul la replică se acordă atunci când cererea este apreciată de responsabilul editorial ca fiind îndreptățită și rezonabilă. Dreptul la replică se publică în condiții similare cu materialul jurnalist vizat, în cel mai scurt timp posibil. Dreptul la replică poate fi solicitat în termen de 30 de zile calendaristice de la apariția produsului jurnalist.

6. SEPARAREA FAPTELOR DE OPINII

- 6.1. În relatarea faptelor și a opiniilor, jurnalistul va acționa cu bună-credință.
- 6.2. Jurnalistul nu are dreptul să prezinte opinii drept fapte. Jurnalistul va face demersuri rezonabile pentru a separa faptele de opinii.
- 6.3. Când își exprimă propriile opinii, jurnalistul trebuie să aibă o bază factuală pentru acestea.

7. VIAȚA PRIVATĂ

7.1. Jurnalistul este dator să respecte dreptul la viața privată și demnitatea persoanelor (inclusiv aspectele care țin de familie, domiciliu și corespondență). Această obligație se aplică obligatoriu și în cazul copiilor.

7.2. Amestecul în viața privată a unui copil este permis numai atunci când interesul public prevalează în fața protecției imaginii persoanei și numai dacă se respectă interesul superior al copilului.

8. PROTECȚIA DATORATĂ COPILULUI

8.1. Jurnalistul va proteja identitatea copiilor implicați în evenimente cu conotație negativă (accidente, infracțiuni, dispute familiale, sinucideri etc.), inclusiv ca martori. În acest sens, înregistrările video și fotografiile vor fi modificate pentru protejarea identității copiilor.

8.2. Fac excepție situațiile în care interesul public cere ca minorii să fie identificați. De asemenea, fac excepție cazurile în care jurnalistul acționează, cu acordul părinților sau tutorilor, în interesul superior al minorului.

9. DETALIEREA ELEMENTELOR MORBIDE

9.1. Jurnalistul va evita descrierea detaliată de tehnici și metode infracționale, tehnici suicidale, vicii și nu va utiliza imagini violente și alte elemente morbide. De asemenea, jurnalistul va evita să provoace, să promoveze și să dezvolte subiecte de presă pe marginea unor evenimente morbide. Infracțiunile, crimele, terorismul, precum și alte activități crude și inumane nu trebuie încurajate sau prezentate într-un mod pozitiv.

10. DISCRIMINAREA

10.1. Jurnalistul este dator să nu discrimineze și să nu instige la ură și violență. Se vor menționa rasa, naționalitatea sau apartenența la o anumită comunitate (religioasă, etnică, lingvistică, sexuală etc.) a copilului numai în cazurile în care informația este relevantă în cadrul subiectului tratat.

11. PREZUMȚIA DE NEVINOVĂȚIE

11.1. Jurnalistul este dator să respecte prezumția de nevinovăție, astfel încât niciun copil nu va fi prezentat drept făptuitor până când o instanță juridică nu se va fi pronunțat, printr-o decizie definitivă și irevocabilă.

11.2. Nu se vor aduce acuzații fără să se ofere posibilitatea celui învinuit să își exprime punctul de vedere. În cazul unor păreri divergente, jurnalistul va da publicității punctele de vedere ale tuturor părților implicate.

11.3. În cazul făptuitorilor minori, jurnalistul va da dovadă de reținere în formularea materialelor jurnalistice, ținând cont că și aceștia sunt copii și se bucură de dreptul la protecție.

12. PROTECȚIA SURSELOR

12.1. Jurnalistul are obligația de a păstra confidențialitatea surselor în cazul în care acestea solicită acest lucru, dar și în cazul în care dezvăluirea identității surselor le poate pune în pericol viața, integritatea fizică și psihică sau locul de muncă.

12.2. Protecția secretului profesional și a confidențialității surselor este în egală măsură un drept și o obligație a jurnalistului.

13. TEHNICI SPECIALE DE COLECTARE A INFORMAȚIILOR

13.1. Ca regulă generală, jurnalistul va obține informații în mod deschis și transparent. Folosirea tehnicilor speciale de investigație jurnalistică este justificată atunci când există un interes public și când informațiile nu pot fi obținute prin alte mijloace. Astfel de metode nu vor fi utilizate în cazul copiilor.

13.2. Utilizarea tehnicilor speciale de investigație trebuie să fie menționată explicit în momentul publicării informațiilor.

14. INTERACȚIUNEA CU COPIII ȘI CU FAMILIILE LOR

14.1. Când interviează copilul, jurnalistul îl va informa pe acesta și pe adulții care răspund de el despre subiectul interviului, despre modul în care va decurge acesta, despre cum vor fi procesate informațiile, când și unde va fi publicat materialul final.

14.2. Intervievarea copilului va avea loc întotdeauna în prezența unui adult responsabil (părinte, tutore, asistent social) și numai în condițiile legii.

14.3. Jurnalistul va evita traumatizarea copilului în timpul interacțiunii cu acesta, alegând cu atenție întrebările. Interviul luat copilului nu trebuie să se transforme în interogatoriu.

14.4. În relatările sale, jurnalistul nu va culpabiliza copilul, ci va căuta să îi expună pe cei cu adevărat responsabili pentru situația în care se află acesta - adulții.

14.5. Jurnalistul va decide cu discernământ asupra publicării informațiilor obținute de la și despre copil, astfel încât să minimizeze orice risc pe termen scurt sau lung la adresa acestuia. Protecția intereselor copilului în mass-media este o datorie a jurnalistului.

15. CADOURI, SPONSORIZĂRI ȘI ALTE BENEFICII

15.1. Jurnalistul nu va oferi sau promite copiilor sau familiilor acestora bunuri sau avantaje de orice fel pentru a obține informații.

15.2. În exercitarea profesiei și în relațiile pe care le întreține cu autoritățile publice sau cu diverse persoane juridice de drept privat (societăți comerciale, fundații, asociații, partide etc.), jurnalistului îi sunt interzise înțelegeri care ar putea afecta imparțialitatea sau independența sa în relatările cu și despre copii.

16. APLICABILITATE

16.1. Prezentele reguli se aplică reporterilor, editorilor, producătorilor, fotoreporterilor, cameramanilor și editorilor de imagine, tuturor celor care contribuie la realizarea și difuzarea în spațiul public a relatărilor cu și despre copii.

16.2. Prezentele reguli sunt recomandate și tuturor generatorilor de conținut (bloggeri, comentatori, utilizatori de medii sociale) care au aceleași obligații morale față de protejarea copiilor.

16.3. Ele sunt aplicabile indiferent de platforma tehnologică utilizată (tipăritură, radio, televiziune, internet etc.).

STUDII DE CAZ

Studiu de caz 1: Copiii și sărăcia

Expunerea temei

Copiii aflați în situații dificile sau de risc reprezintă unul dintre cele mai emoționale subiecte de presă, jurnaliștii având o apetență deosebită pentru cazurile cât mai dramatice. Sărăcia – chiar și în formele ei cele mai crunte – este un subiect foarte la îndemână, având în vedere că victimele sunt, în general, dispuse sau ușor de convins să-și expună situația. În multe cazuri, demersul jurnalistic este unul legitim, în scopul informării opiniei publice, însă modul de expunere a cazurilor lasă de foarte multe ori de dorit, încălcând în mod flagrant drepturile copiilor la demnitate și la viața privată. În numele informării, dar și în goana după un subiect cât mai emoționant, jurnaliștii uită faptul că au de a face cu persoane minore, care nu pot anticipa efectele negative ale expunerii mediatice. Uneori, jurnaliștii se apără, invocând acordul oferit de părinți, însă tot ei ignoră faptul că părinții din comunitățile foarte sărace nu știu și ce efecte negative poate avea un material jurnalistic asupra vieții lor ulterioare.

Exemplul 1. „Dezmoșteniții societății”

„E. T. muncește la B., ca văcar. Are 38 de ani și nu știe carte. Dar ca să faci copii nu-ți trebuie carte. El are patru, cu două neveste. A doua s-a săturat de sărăcie și a plecat de unde a venit, la T. Cu tot cu ajutoarele sociale ale celor doi copii. Pe copii i-a lăsat în grija bărbatului, că doar cu el i-a făcut. (...) După ce a dormit o lună într-un saivan, cere autorităților o locuință socială. Și curent electric, pentru copiii pe care refuză să-i dea «la Protecția Copilului». (...) Dar legea e strâmbă. Degeaba ai drepturi dacă nu poți face dovada. și cum să dovedești că nevasta a plecat cu alocațiile? „Copiii îi am la mama, buletin mi-a făcut un vecin, pe casa lui ... Iar de la Primărie mi-a zis să mai aștept, că se rezolvă! Dar nu se rezolvă, că nu e prima oară când mă duc!»”

„S.T. e cea mai mare dintre copiii lui E. Are 13 ani și nu vrea să fie fotografiată. și lui L.T. îi e rușine, are colegi... Așa că E.T. face poze pentru ziar cu M. și F. Copiii au ochi nevinovați și sufletele chinuite de sărăcie.”

Un tată și patru copii se zbat în sărăcie lucie, iar lipsa actelor nu permite tatălui să obțină o locuință socială de la primărie. La prima vedere, demersul jurnalistic e unul salutar și merit să scoată la iveală o problemă în care se zbat multe alte familii defavorizate din România. Dar reportajul se oprește doar la expunerea cazului, părând a fi doar un pretext de a intra cu un aparat de fotografiat iscoditor în intimitatea familiei și de a expune o informație oarecum insolită – mama i-a abandonat, dar încasează alocațiile. Materialul nu reușește să lămurească ce acte nu izbuteste să furnizeze capul familiei și nici de ce primăria nu oferă locuință socială. Materialul nu prezintă un punct de vedere al autorităților locale, pentru a clarifica situația și nici nu contextualizează subiectul, pentru a afla dacă e vorba de un caz izolat sau un fenomen des întâlnit în regiunea respectivă.

Jurnalistul respectă dorința copiilor mai mari de a nu se lăsa fotografiați, dar nu are nicio problemă să dea imagini cu mezinii familiei, care sunt prea mici ca să aibă ceva de spus. Protecția identității celor doi copii se oprește la ne-fotografierea acestora. Reporterul nu are nicio problemă să le dea numele în material, deși copiii spun că nu vor să fie identificați, pentru că le este rușine să fie văzuți în această situație. Așadar, deși copiii mai mari sunt conștienți intuitiv că expunerea în fața camerei nu le-ar prinde bine, reporterul insistă și îi fotografiază totuși pe copiii mai mici, ignorând că expunerea lor le poate crea probleme în comunitate. Mai mult, situația familiei e prezentată într-o notă ironică („Dar ca să faci copii nu-ți trebuie carte. (...) Pe copii i-a lăsat în grija bărbatului, că doar cu el i-a făcut.”), iar materialul accentuează condiția modestă a tatălui și exprimarea sa cu greșeli gramaticale.

În lipsa unor elemente esențiale - respectiv prezentarea și clarificarea cauzelor pentru care familia se află în această situație dificilă, dar și punerea în context - acest material urmărește satisfacerea interesului uman al cititorilor, nefiind un material jurnalistic care urmărește interesul public.

Exemplul 2. „Strigătul DISPERAT al unei mame: are doi copii bolnavi, dar cumiți și talentați! Copiii RÂD de ei că stau într-o baracă”

„Povestea E. P. și a copiilor ei impresionează până la lacrimi, căci femeia își crește cu greu pruncii și face tot posibilul ca aceștia să aibă tot ce le trebuie. Cei doi copii și mama lor locuiesc de ani de zile într-o baracă din zona ACH a municipiului Târgu-Jiu și singura lor dorință este ca, într-o zi, să locuiască într-un apartament. Ambii copii sunt bolnavi, iar tatăl a dispărut de mult din peisaj. (...) . «S-a întâmplat de mai multe ori să vină acasă supărați pentru că au râs copiii de ei că stau la baracă. Le spuneau că sunt săraci. Din anul 2007, am depus la Primăria Târgu-Jiu dosarul pentru o locuință. Nu am facultate, nu am avut serviciu o vreme, am doi copii cu probleme de sănătate și cred că nu am îndeplinit acolo ce cer ei, punctajul care este necesar. Am 20 de ani de muncă pe cartea de muncă. Am noroc că merg copiii la Centrul Iasomia și fac acolo lecții, mănâncă și stau până ies eu de la serviciu. Ambii copii au probleme de sănătate și ne e greu. Avem nevoie de o locuință mai mare. Poate va da Dumnezeu și vom primi când se vor mai da», a spus, cu tristețe, mama celor doi copii. (...) Ambii copii învață la Liceul Teologic din Târgu-Jiu și sunt talentați la muzică. G. are o voce puternică și a învățat să cânte și la pian, vioară și fluier german. Fratele său, I., are talent la desen. Talentata fetiță a câștigat diverse și importante premii la concursurile la care a participat. La Liceul Teologic, A.M. este profesorul care o pregătește la muzică. Aceasta spune că fetița este foarte talentată și ambițioasă. (...) Reprezentantii Primăriei Târgu-Jiu au transmis că în baza dosarului depus de E. În 2007, acesteia și copiilor săi li s-a repartizat actuala baracă ACH. Pentru a beneficia de o locuință socială, femeia va trebui să depună alt dosar în care să solicite ceea ce își dorește. «Avem în atenție această familie. După ce dânsa va depune dosarul pentru o locuință socială, ne vom interesa să vedem ce soluție există. În fiecare an, de Crăciun, această familie a beneficiat de pachete cu alimente», a spus L.P., purtătorul de cuvânt al Primăriei Târgu-Jiu.”

Pentru a atrage atenția asupra poveștii, autorul folosește cuvintele „clasice”, pentru a descrie sărăcia și a trezi lacrimi: „prunci”, „strigăt disperat”, „impresionează până la lacrimi”. Dar, spre deosebire de cazul prezentat mai sus, acest articol lămurește mai clar motivul pentru care situația locativă a familiei este complicată – femeia ar trebui să depună un nou dosar. Copiii sunt prezentați și într-o lumină pozitivă. Sunt talentați, învață bine și au șanse la o viață mai bună. Din păcate, fețele copiilor sunt expuse în prim-plan, fără să existe o justificare jurnalistică. Cu toate că autorul știe că aceștia suferă că cei din jur râd de ei întrucât trăiesc într-o baracă, acesta decide să crească exponențial numărul celor care ar putea să îi stigmatizeze pe copii. Trauma acestora ar putea crește, amplificată de ideea că întreaga comunitate va cunoaște situația lor după expunerea numelor și chipurilor lor în presă.

Exemplul 3. „Moș Nicolae a făcut minuni pentru o familie săracă!”

„Ați văzut povestea lui A., băiețelul a cărui singura masă de sărbători era o jumătate de ceapă, pe care trebuia să o împartă cu surioara lui. Impresionați de situația sa dramatică, sute de oameni i-au oferit lui A. un Moș Nicolae mai de preț decât orice bogăție. O jumătate de ceapă! Atât avea C. de mâncare! O jumătate de ceapă pe care încerca să o drămuiască. Trăiau de pe o zi pe alta, după ce tatăl băiețelului a murit răpus de cancer, iar tatăl fetiței i-a părăsit. Mama a rămas atunci să poarte singură de grijă celor doi copilași, să ducă pe umerii ei toată povara sărăciei. A. a rămas singura ei alinare, dar A. este bolnav. Are epilepsie, nu aude și nu vede prea bine. Un copil care ar avea nevoie de cea mai bună îngrijire nu avea însă nici măcar cu ce să se încălze și să se îmbrace.

Minunile făcute de oamenii inimoși i-au dat lui A. un sentiment care până acum îi fusese străin: fericirea!

Pentru prima oară în viață, are tot ce și-a dorit, pentru prima oară, moșul a fost darnic, iar el nu va mai trebui să mănânce «doar ceapă». O bucată de pâine l-a făcut să se simtă răsfățat de soartă. O pereche de încălțări l-a făcut să creadă că lumea poate fi a sa. Datorită dumneavoastră, acum, A. poate mânca sandwichul la care a visat de mult timp. Pentru el, fericirea stă într-o felie de salam. Încearcă să o curețe cu mâinile tremurânde și ochii plini de emoție. Aproape că a uitat cum să mănânce...”

Cuvântul „ceapă” revine obsesiv în această poveste a unei familii sărace, care primește ajutoare de sărbători. „O jumătate de ceapă! Atât avea C. de mâncare! O jumătate de ceapă pe care încerca să o drămuiască”. Ceapa – prezentată în mod exagerat ca singurul aliment al familiei – devine simbolul condiției de sărac-lipit, pe care doar un bun samaritean îl mai poate ajuta să guste „un salam”.

Camera de filmat zăbovește insistent pe figura băiețelului, în timp ce acesta e pus să își prepare un sandwich și să-l mănânce, într-o regie menită să ne transmită că, după mese compuse exclusiv din ceapă, acesta ar fi primul sandwich din viața lui. O voce afectată ne spune: „Datorită dumneavoastră, acum, A. poate mânca sandwichul la care a visat de mult timp. Pentru el, fericirea stă într-o felie de salam. Încearcă să o curețe cu mâinile tremurânde și ochii plini de emoție. Aproape că a uitat cum să mănânce...”. Comentariul off este o colecție de exagerări duse la paroxism și imagini care pun un copil într-o lumină nu tristă, ci penibilă, și, evident, falsă. Dreptul său la demnitate este încălcat de afirmații stupefiante de genul „pentru el, fericirea stă într-o felie de salam” sau „aproape a uitat cum să mănânce”, prin care ni se sugerează că visul de-o viață al unui copil se oprește la un sandwich, iar toate problemele din viața lui se șterg odată cu apariția unei bucăți de salam primită de sărbători, de la oameni străini. Punerea în scenă încalcă flagrant o regulă de aur a reportajelor cu și despre copii, potrivit căreia aceștia nu trebuie să ia parte la nicio înscenare sau să fie puși să relateze o poveste inventată.

Reportajul nu caută deloc să lămurească motivele pentru care familia se află în această situație și nici să caute eventuale soluții pe termen lung, fiind doar un pretext de a umple jurnalul cu tradiționalele povești triste de sărbători.

Probleme etice

Exemplele de mai sus conțin câteva elemente comune, respectiv falsificarea realității, încălcarea dreptului la demnitate și limbajul stigmatizant. Rolul jurnalistului – acela de a expune o problemă în toate aspectele ei și de a o contextualiza – este prea puțin respectat de autorii materialelor, care intervin în mod grosier în zugrăvirea realității cu aprecieri extrem de subiective. Acest ambalaj menit să „vândă” mai bine materialul nu numai că distorsionează realitatea, ci și o face să se întoarcă împotriva principalilor protagoniști – copiii. Deopotrivă cei mai atractivi, dar și cei mai vulnerabili, copiii ajung, fără voia lor, să pună umărul la efortul cinic de a promova artificial un material jurnalistic. Persoanele adulte – reporterul, părintele care își dă acordul pentru fotografiere/filmare și editorul care dă undă verde pentru publicare – toți ignoră - cu bună știință sau din nepricepere - efectele negative pe care le poate provoca expunerea copiilor atât asupra vieții lor în sânul comunității, cât și pentru drumul lor către maturizare.

Teme de discuție

- Cum ai aborda subiectele dacă ai lucra în presa locală din oraș? Dar dacă ai lucra la o instituție media națională?
- Care sunt informațiile care ar putea schimba subiectele, din subiecte lacrimogene, în materiale jurnalistice relevante?
- Care credeți că sunt motivele pentru care nu este potrivit să ilustrăm materiale pentru presa tipărită sau online cu imaginile copiilor care trăiesc în sărăcie? Cum altfel le putem ilustra?

Studiu de caz 2: „Lipsa accesului la educație al copiilor”

Expunerea temei

Lipsa accesului copiilor la educație este un subiect sensibil și de mare actualitate în România. Principalele cauze ale abandonului școlar, în România, sunt sărăcia, lipsa de preocupare a părinților și, în general, a comunității, pentru educația copiilor, dar și problemele logistice, precum inexistența mijloacelor de transport, distanțe mari până la școală, lipsa unor profesori suficient de pregătiți, lipsa unor cadre didactice specializate pentru copiii cu dizabilități etc.

Expunerea acestor disfuncționalități în presă este vitală, astfel că lansarea unei campanii jurnalistice pe această temă a fost bine-venită. Din nefericire, intențiile bune nu s-au tradus neapărat și într-un rezultat la fel de bun. Modul în care echipa de reportaj a ales să trateze unele cazuri afectează grav intimitatea și demnitatea minorilor, fiind în măsură să le creeze și mai multe traume sau probleme în sânul comunității.

Copiii filmați în timp ce plâng sau își exprimă cele mai dureroase sentimente, copiii umiliți în fața camerei pentru că nu știu să citească, imagini cu intimitatea mizeriei în care copiii săraci își duc traiul, părinți admonestați de reporter în fața copiilor, atribute stigmatizante, handicapuri supraexpuse, toate acestea sunt elemente care transformă un demers jurnalistic salutar într-o posibilă capcană pentru copii.

Exemplul 1. „Povestea unui «copil-slugă»: muncește 12 ore pe zi și nu s-a spălat pe dinți de 2 ani. «Aș da orice să mă întorc la școală»”

„De 14 ani, face parte dintr-o familie numeroasă. Are patru frați, iar mama lui este însărcinată din nou. Femeia nu știe carte și nu l-a lăsat nici pe I. să învețe. Băiatul a abandonat școala, în clasa a cincea, și muncește cât e ziua de lungă, pentru ca ai lui să aibă ce mânca.

Reporter: De ce nu are rădăcini copacul ăsta? Copil: Așa mi-a venit mie să-l fac, fără rădăcini. Pentru că m-am gândit la mine că poate nu o să fac rădăcini aici și poate o să plec de aici.

Reporter: Și scorbură făcută de ciocănitore? Copil: Pentru că așa am eu un gol în inimă.

Cu vorbe simple, rostite însă cu o maturitate tulburătoare, I. face portretul propriei vieți. I s-a pus un nod în gât încă de când a împrumutat câteva coli de hârtie și culori de la copiii de pe uliță. (...)

Mama – P.P. - nu știe să scrie și să citească, umblă desculță, dar mânuiește telefonul mobil cu dexteritate. De fapt, nici nu se desparte de el: îl poartă ca pe o salbă, la gât. Dă ordine cu autoritate prin curte. Îi place. Femeia este însărcinată pentru a șasea oară. Nu contează că familia se zbate într-o sărăcie lucie. Bordeii în care stau este acoperit cu tablă și pănuși. Așa că, la fiecare ploaie, apa pătrunde în interior. Odăile sunt focare de infecție. Mobilier improvizat și pereți scoroșiți, aproape prăbușiți peste paturile acoperite cu lenjerie murdară și cu miros înțepător.

Reporter: Îți pare rău că te-ai născut? Copil: Da, că poate mă dădea Dumnezeu la altă familie, mai altfel. (...)

Reporter: Când te-ai spălat ultima oară pe dinți? Copil: Când mă duceam la școală, acum doi ani.

I. Este unul din miile de copii-slugă din zilele noastre. A avut ghinionul să se nască într-o familie care nu înțelege rolul educației. De altfel, două treimi dintre elevii români care abandonează școlala o fac din cauza părinților. (...) Gabriela Grama, WORLD VISION: «Unul din 8 copii se culcă flămând noaptea, unul din cinci copii între 0-5 ani nu a mers în ultimul an la medic și peste 50% dintre aceștia au făcut afecțiuni și boli respiratorii care pot cauza moartea.»

I. Știe că a pierdut totul, în special din cauza mamei. Dar nu are altă cale. Strânge din dinți și muncește pentru ca familia sa să mănânce.

Băiatul: „Când văd copiii la pod, îmbrăcați, aproape îmi vine să plâng”. (...) **Băiatul:** Ar fi cea mai mare bucurie să mă întorc la școală. Aș întoarce lumea cu susul în jos. **Reporter:** De ce? **Băiatul:** Să mă întorc la școală, să am un viitor mai bun”.

Povestea adolescentului obligat să abandoneze școala pentru a-și întreține familia este răscolitoare, iar reporterul recurge la orice metodă pentru a scoate cât mai mult din ea. Adolescentul e pus să-și deseneze pe o coală de hârtie sentimentele, iar, astfel, re trăiește acut trauma neîmplinirilor și lipsei de perspective sub ochii iscoditori ai reporterului - și, prin el, a întregii țări. Un truc psihologic cu efect scontat: ochii tânărului se umplu de lacrimi în timp ce povestește despre golul din sufletului lui, iar camera de filmat redă întregii țări suferința prin care trece.

Acesta este „copilul-slugă”, care „nu s-a spălat pe dinți de doi ani”, ne anunță materialul încă din titlu, cu litere de-o șchioapă. Aceste două atribute stigmatizante sunt în măsură să se adauge la motivele izolării copilului de restul comunității, dar pentru echipa de reportaj, cel mai important este ca telespectatorii să plângă alături de copil și să se revolte împotriva mamei – identificată ca principala cauză a suferințelor. Mama – o femeie simplă, analfabetă, însărcinată cu al șaselea copil - este „trasă de urechi” de reporterul-justițiar chiar sub ochii copilului ei. Comentariul off nu lasă loc de nicio interpretare: mama este o insensibilă, mai preocupată de telefonul mobil decât de soarta fiului ei. Totul culminează cu sentința jurnalistului: „I. știe că a pierdut totul, în special din cauza mamei”.

Camera părăsește sufletul adolescentului pentru a intra în detalii ceva mai triviale: camerele insalubre și urât mirositoare ale cocioabei în care trăiește familia. Astfel, o țară întreagă, dar – și mai important – întreaga suflare a satului află acum de la televizor în ce condiții mizerabile mănâncă și doarme familia. Materialul cuprinde suficiente elemente pentru a identifica ușor numele și locul din care provine tânărul, fapt ce contravine tuturor regulilor deontologice privitoare la difuzarea materialelor video cu minori, dar și legislației audiovizuale care interzice prezentarea minorilor în astfel de situații.

Reportajul nu prezintă, însă, cauzele externe care au creat această situație. Nu există vocea primarului, a directorului școlii, a Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului și Adopție sau a Inspectoratului școlar, care să lămurească motivele sistemice ale acestui fenomen. Aflăm că „două treimi dintre elevii români care abandonează școala o fac din cauza părinților”, fără să ni se citeze însă vreun studiu în acest sens. Singurele informații de context, care arată gravitatea problemei la nivel național, sunt prezentate de reprezentantul World Vision.

Exemplul 2. „Au ajuns în clasa a V-a fără să știe să-și scrie numele. Tatăl fraților din Vaslui: Ce să fac? Legea nu-ți dă voie să-i bați”

„Aproape 40% dintre elevii români, care au împlinit 15 ani, sunt semianalfabeți. Cunoscut literele, dar nu știu să formeze cuvinte. Iar dacă, din întâmplare, nimeresc vreunul, nu îi înțeleg sensul. (...) Petru are 15 ani, iar C. 13 și abia au trecut în gimnaziu. B. are gânduri mărețe pentru ei, dar se pare că frații lui sunt pe cale să-i calce pe urme. P. a rămas repetent doi ani la rând și dacă nu trece nici anul acesta nu mai are nicio șansă să fie reintegrat.

Discuție cu P.:

- Ce scrie aici?
- Copil: Nu știu.
- Mama: Citește, mamă!
- Copil: Nu prea știu. (...)

- *Tatăl: Ce să le fac eu? Dacă-l bat ca să-l iau să știe de povața părintească, cum am știut și eu, că și eu am fost crescut doar om necăjit din oameni necăjiți, nu din chiaburi. Asta-i situația, dacă asta-i legea în ziua de azi, nu dă voie ca să-l persecuți. De bătut nu, ca să-l educ cum trebuie, că asta e educația: o palmă la fund ca să știe: da, e tata, e mama, așa că dacă îl lași în legea lui nu se mai știe. Nu o să fie bine până când nu se bagă armata înapoi, că aici e a doua școală din viață.*"

P. este o victimă. Atât a sărăciei și lipsei de perspective, dar și a unui reporter care îl crede vinovat. Cel puțin, asta poate înțelege un puști de 15 ani, care este supus de reporter unui inchiuzon penibil, în fața camerei de filmat, pentru a demonstra că habar nu are să citească, deși e în clasa a noua. Vizibil timorat, copilul se blochează în momentul în care e presat să-și dovedească abilitățile în fața camerei. Mama nu realizează la ce cazne și umilințe e supus, în mod gratuit, fiul ei și îl presează și mai tare, concluzionând apoi dezamăgită că lui P. „ar trebui să-i fie rușine”. Toată această scenetă calcă în picioare demnitatea adolescentului și-l culpabilizează pentru o stare de fapt pentru care nu este vinovat. Pe tot parcursul filmării, cei doi adolescenți ai familiei rămân cu capetele plecate, într-o poziție umilă, posibil și mai accentuată după ce rudele, vecinii și o țară întreagă vor fi martori la nepriceperea lor. Ca și în cazul celorlalte materiale, reporterul acoperă, selectiv, doar o parte din motive, ignorând cauze exterioare care ar putea ține, de exemplu, de școală.

Probleme etice

Exemplele prezentate mai sus demonstrează faptul că bunele intenții ale unui reporter trebuie dublate întotdeauna de respectarea unor reguli deontologice importante, pe care orice jurnalist e obligat să le cunoască. Ignorarea acestor reguli poate duce la efecte negative și de necontrolat asupra unor copii extrem de vulnerabili, care nu au capacitatea să se apere în fața curiozității excesive a unui jurnalist. Enumerăm mai jos cele mai grave probleme de etică identificate:

- includerea de elemente care pot duce la identificarea numelui complet și a localității în care trăiește copilul;
- interviuri care duc la reactivarea traumelor copilului și expunerea acestuia în fața publicului, într-o situație foarte vulnerabilă;
- încălcarea intimității și demnității copilului;
- detalii intime despre copil;
- culpabilizarea copilului pentru situația dificilă în care se află;
- blamarea/ridiculizarea părinților;
- lipsa informațiilor complete, menite să explice cât mai cuprinzător cauzele fenomenului, inclusiv la nivel de sistem și eventualele soluții disponibile;
- transmiterea mesajului că situația este definitivă, fără ieșire, copiii sunt „condamnați” pe viață.

Studiu de caz 3: „Copiii supuși violențelor”

Expunerea temei

Presa din România abundă de cazuri în care copiii sunt victime ale abuzurilor fizice sau sexuale. La traumele inițiale suferite de aceștia se adaugă, de cele mai multe ori, un al doilea val de traume, declanșat de expunerea mediatică a cazului, cu încălcarea gravă a dreptului la intimitate și a demnității copilului. Zeci de articole relatează lunar astfel de cazuri într-un mod senzationalist, cu lux de amănunte și, uneori, într-o notă ironică, bagatelizând suferințele la care e supus copilul. Acesta este prezentat, uneori cu numele întreg, fiind identificabil în comunitate, iar adulții – numim aici martorii, medicii sau jurnaliștii – se întrec în a oferi detalii atât despre momentul abuzului, cât și despre traumele fizice sau psihice suferite. Exemplele de mai jos sunt edificatoare în acest sens și, din păcate, nu reprezintă excepții.

Cazurile prezentate pun în balanță interesul public și principiul privind protecția copilului, cu precădere protecția victimelor unor infracțiuni de natură extrem de sensibilă, cum sunt agresiunile sexuale sau violențele extreme.

Codul deontologic privind relațiile cu și despre copii elaborat de CJI abordează aceste situații:

Jurnalistul va proteja identitatea copiilor implicați în evenimente cu conotație negativă (accidente, infracțiuni, dispute familiale, sinucideri etc.), inclusiv ca martori. În acest sens, înregistrările video și fotografiile vor fi modificate pentru protejarea identității copiilor.

Fac excepție situațiile în care interesul public cere ca minorii să fie identificați. De asemenea, fac excepție cazurile în care jurnalistul acționează, cu acordul părinților sau tutorilor, în interesul superior al minorului.

Astfel, pentru protecția copilului, orice relatare trebuie să elimine datele de identificare (nume, adresă, școala la care învață, fotografiile neprelucrate etc.). Acest lucru e valabil chiar și atunci când demersul jurnalistic urmărește interesul public: dezvăluirea abuzului, dezvăluirea unor informații susținute de dovezi că faptele au fost diferite față de cele prezentate anterior, relatarea efectelor negative pe care abuzul le are asupra victimei, preferabil susținute de comentariile unui specialist (psiholog, pedagog etc.) sau relatarea, numai cu acordul victimei și a familiei sale, a unor fapte legate de caz.

Exemplul 1. „Strigătul sfâșietor al unei adolescente: «Mă urăsc pe mine însămi». Viol cusut cu... «bandă portocalie»”

Autorul relatează: „Adolescenta de 17 ani își strigă disperarea, în încercarea de a atrage atenția adulților asupra dramei pe care o trăiește. Marginalizată de prieteni, criticată și terorizată de familie, eleva are grave complexe de inferioritate și probleme de comunicare cu cei din jur. Familia, dar și școala, au ignorat-o complet, până când adolescenta și-a strigat durerea interioară în felul său, susținând că a fost violată.” Urmează identificarea victimei cu prenume, satu în care locuiește, liceul la care învață și informații despre familie. În acest material, pe lângă identificarea victimei, jurnalistul emite opinii „Povestea violului însă este încurcată, datele nu prea se leagă între ele, victima se contrazice în declarații, iar atitudinea mamei nu e deloc demnă de o mamă care își face griji pentru copilul său. (...) Vecinii fetei sunt chemați să valideze sau să invalideze declarațiile fetei, să-și prezinte propriile relatări detaliate și supoziții legate de caz, aruncând din start o lumină defavorabilă asupra tinerei: „Vecinii (...) spun că povestea e cusută cu ață albă și că fata ar fi spus că a fost violată pentru a atrage atenția. „Azi dimineață au venit niște polițiști cu două doamne și au stat de vorbă cu fata. Cică s-a dus la plimbare cu niște prietene, iar pe drumul de la (...), s-au întâlnit cu un bărbat de 40-50 de ani, tatuat pe mâna dreaptă. Zice că i-a întors mâinile la spate, a tras-o și a băgat-o într-o casă părăsită, dar culmea e că, pe acolo, casele sunt locuite. Cică avea și o bandă adezivă de culoare portocalie. Zice că era îmbrăcat într-o pereche de pantaloni scurți, o bluză albastră cu mânecă scurtă. Dar când a fost întrebată dacă era solid, brunet, a zis <<Nu știu dacă era solid>>. Deci, știe cum era îmbrăcat, dar nu și dacă era solid sau brunet, cum vine asta? Apoi, a venit mama ei și a început să se răstească la polițiști: <<În 2010, când a fost violată cealaltă, n-ați venit, acum veniți?>>. Cred că era prin clasa a VI-a – a VII-a când a pățit sora ei asta. Dar cine știe dacă o fi fost adevărat sau o fi zis așa, pentru că nu s-a mai auzit nimic de atunci. Fata cred că are niște probleme, că nu prea se ia de vorbă cu nimeni de prin sat, nu are prieteni. Pe sora ei nici n-am mai văzut-o pe aici. (...) Cred că a marcat-o foarte tare ceea ce a pățit sora ei, probabil și că tatăl ei are epilepsie, cine știe?”, ne-a spus un vecin al tinerei.

Mai mult, jurnalistul preia pasaje din mesajele pe care adolescenta le-a scris pe pagina de Facebook și le folosește în material. „Pe pagina sa de Facebook, C. își exprimă complexul de inferioritate. Se consideră

urâtă, pentru că niciun băiat nu se uită la ea. «Nu prea cred că sunt frumoasă ca celelalte, că arăt urâtă de tot, nu mă iubește niciun băiat, că am ochelari și sunt prea slabă. Foarte serios, nu i-a plăcut fostului prieten cum eram înainte să stau cu el de vorbă și m-a schimbat de tot. Mă urăsc pe mine însămi», a scris aceasta pe pagina sa de Facebook. Singura autoritate care își dă cu părerea despre caz este managerul Spitalului Județean Vaslui, psiholog de profesie, care îi recomandă tinerei să meargă la psiholog: „În mod cert, tânăra are nevoie de ajutor specializat. Din câte deduc, e dezarmonică, adică are problemele de personalitate. Probabil, s-a mai lovit de un caz precedent în familie, dar și de lipsa de comunicare. Este un strigăt deznădăjduit, practic are nevoie de atenție. Sper să se ia măsuri, pentru că riscul ca acest caz să denatureze este foarte mare”.

În încercarea de a merge pe urmele interesului public, jurnalistul remarcă faptul că nimeni din conducerea liceului nu a anunțat poliția și nici Centrul Județean pentru Resurse și Asistență Educațională, dar lipsa de reacție a autorităților responsabile - adevărata problemă de interes public - pălește în importanță în fața detaliilor „picante” legate de caz. O minoră susține că a fost violată, însă cazul este „cusut cu bandă portocalie”, titrează grav-ironic autorul acestui articol. Articolul devine, astfel, un adevărat malaxor în care viața, caracterul, istoricul și traumele adolescenței sunt disecate și detaliate, încălcându-i dreptul la intimitate și demnitate.

Exemplul 2. „Elevă de 14 ani, violată în timpul orelor de curs”, relatând „SLABI ... Violatorii minori s-au făcut de râs! Nu au reușit să-și dezvirgineze victima. Aceasta, conform medicilor legiști, vea un himen elastic, care nu s-a rupt în timpul orgiei sexuale.

„Comuna (...) și Școala Gimnazială nr. (...) din localitate sunt zguduite de un scandal monstru, deoarece în data de 17 iunie, ziua în amiaza mare, o elevă de 14 ani, din clasa a VII-a, care era la școală, a plecat subit, cerând voie să bea apă, și a dispărut. După nici două ore a izbucnit scandalul: bunica fetei a venit cu ea la școală și a anunțat că a fost violată! De patru minori! A fost anunțată și Poliția (...), care a împânzit comuna imediat, au luat fata și pe bunica ei la Poliție, precum și pe cei patru minori – pentru audieri. Fata a fost dusă la medicul legist pentru confirmarea violului, iar în urma consultului a reieșit că fata are un himen elastic, care nu se rupe, și, astfel, ... violul nu a putut fi confirmat! «S-a constatat că fata adusă la consult are un <<himen complezant>>, adică elastic și care nu se rupe. Ca urmare, nu am putut confirma sau infirma violul. Poliția, ajutată de noi, prin alte controale, urmează să stabilească ce s-a întâmplat mai exact», ne-a precizat medicul legist Sergiu Săvinescu. «Se confirmă fapta, fiind cercetați pentru comiterea infracțiunii de viol doi minori, în cauză fiind întocmit un dosar penal. Fiind vorba despre minori, nu putem să vă dăm detalii din anchetă. Vom preciza la finalul anchetei concluziile», a spus Ș.S., șeful Compartimentului de comunicare din cadrul IPJ (...).

Nu știm exact ce s-a întâmplat acolo, dar cert este că fata s-a întors acasă, la bunica ei, în stare de șoc și i-a spus că a fost violată de cei patru minori.

Directoarea Școlii Gimnaziale (...) era plecată în acea zi fatidică la București, la Ministerul Educației, unde tocmai era premiată școala cu certificatul de «Școală Europeană». «Am rămas șocată când am aflat și am dispus imediat să fie anunțat Inspectoratul Școlar Județean de acest incident neplăcut. Am aflat și că profesoara de desen i-a pus absent, ea a procedat corect, din punctul meu de vedere. Cert este că pe cei doi minori de clasa a VIII-a i-a văzut o colegă la balul absolvenților de clasa a VIII-a, pe 18 iunie, foarte bucuroși de absolvire, fără a da impresia că au probleme cu Poliția», a spus M.M.

O adolescentă spune că a fost violată, însă, pentru autorul acestui articol, important e că „violatorii s-au făcut de râs”. Mai mult, încă din subtitlu, jurnalistul oferă un amănunt care ține de intimitatea profundă a unei tinere: „Avea un himen elastic, care nu s-a rupt în timpul orgiei sexuale”. Informația e reluată în articol, unde medicul legist e citat detaliind aspectele medicale, **fără ca victima să poată spune nu.**

Astfel, ea devine pentru a doua oară victima unei violențe, de această dată mediatică și din partea unor adulți. Singura voce rezonabilă este cea a șefului departamentului de comunicare din cadrul poliției, care refuză să dea detalii despre caz, invocând faptul că sunt implicați minori. Directoarea instituției de învățământ nu-și asumă nici o responsabilitate pentru faptul că faptele s-au petrecut în școala ei, având grijă să precizeze că „profesoara de desen i-a pus absent”. Cu alte cuvinte, procedurile au fost respectate și nimeni din școală nu poate fi tras la răspundere, copila aflându-se în afara școlii. Ea califică violul drept „un incident neplăcut”, cu atât mai mult cu cât, se precizează în articol, școala sa tocmai primise certificatul de „școală europeană”.

Continuarea cazului devine subiectul unui al doilea articol, în care se relatează: „«Lipsa părinților din viața celor două fete s-a resimțit clar în comportamentul fetei, care a intrat într-un anturaj dubios, a început să fumeze, s-a fotografiat în posturi compromițătoare, mai mult dezbrăcată, și a arătat pozele la băieți. Le-a pus și pe pagina de socializare, fără știrea mamei sau a bunicului, iar pozele au fost luate de băieții care au violat-o și au șantajat-o că le vor publica. Mama fetei a șters contul ei de Facebook, dar pozele erau deja luate de unul dintre șantajști», ne-a spus D.L. (n.a. directoarea liceului)”. Prin această declarație, reprezentanta unei instituții a statului culpabilizează în mod direct victima, care este considerată vinovată pentru ce i s-a întâmplat.

Chiar dacă numele fetei nu este publicat, se dau destule detalii (școala, comuna, clasa, faptul că avea o soră geamănă) care pot conduce la identificarea ei. Aceeași lipsă de grijă față de potejarea identității se manifestă și în cazul presupușilor violatori, minori și ei. În cazul unuia dintre ei, se oferă numele complet și se fac judecăți de caracter.

Exemplul 3. „Copil de 12 ani, bătut cu bestialitate de soră și tată”

Faptele: „Un copil de 12 ani, elev în clasa a VI-a, merge la școală plin de lovituri. Deși încerca să-și ascundă semnele sub haine groase, copilul abia se ținea pe picioare. Unul dintre profesori spune că a văzut pe gâtul copilului niște pete mari și roșii și a crezut că ceilalți colegi l-au murdărit cu acuarele. L-a chemat în sala de sport cu gândul de a-l pune să se spele, însă copilul a început să plângă, spunându-i că a fost bătut. «Când și-a ridicat căciulița, am observat că avea lovituri pe tot capul, pe frunte, pe urechi, urechile le avea măcinate exact cum arată carnea bătută pentru șnițele. Când și-a ridicat flanelul, am văzut că nu exista loc fără lovituri, nici măcar cât a putea pune un deget. Era bătut pe mâini, pe degete, era ceva de nedescris. Colegii mei, bărbați, și angajații de la primărie, nu au putut suporta imaginea aceea. Scenele din filmele de groază nu se puteau compara cu acest copil. Nu știu cum a mai putut acest băiețel să se mai țină pe picioare, mai ales că este un copil mic de statură și foarte slăbuț»”.

Autorul articolului dă numele complet al copilului, localitatea din care provine, clasa și școala la care învață. Mai mult, articolul este însoțit de fotografia sa, acoperindu-și ochii cu mâinile, pe care se văd clar urmele violențelor.

Exemplul 4. „Și-a bătut măr copilul și l-a aruncat, apoi, pe geam”

„ A. M., în vârstă de ... ani, din localitatea (...), a fost internat joi, la Spitalul de Copii «Sfânta Maria» Iași, după ce a fost bătut crunt de tatăl său, apoi aruncat printr-o fereastră a locuinței. „Băiatul a ajuns la Spitalul de Copii «Sf. Maria», după ce tatăl său l-a lovit cu pumnii și picioarele în cap și în abdomen. Apoi, l-a aruncat prin fereastra unei camere din locuință, ocazie cu care a căpătat și câteva tăieturi urâte de la cioburile de sticlă, alături de un traumatism la nivelul capului și contuzii toraco-abdominale», a declarat dr. C.I., din cadrul Spitalului de Copii”.

Identificarea copiilor victime ale violențelor nu este o situație rar întâlnită. Foarte multe dintre materialele despre aceste cazuri oferă suficiente informații care contribuie la identificarea victimelor. Uneori, jurnalistul dorește să protejeze victima, anonimizând numele de familie, dar oferind informații despre locu în care trăiește, vârstă, familie. Abuzurile suferite de copii sunt traumatizante și pentru adultul care trebuie să relateze despre ele. De foarte multe ori, jurnaliștii nu încalcă normele etice cu rea voință, ci din încercarea de a ajuta copiii-victime. Detaliile traumatizante sporesc impactul și pot crește viteza de reacție a autorităților. Mai mult, aceste informații cresc credibilitatea materialelor. Cu toate acestea, în relatarea acestor cazuri, jurnaliștii trebuie să ia în considerare interesul superior al copilului și protejarea acestuia de traumele suplimentare.

Pe lângă identificarea victimelor, cele două exemple prezentate mai sus au ca element comun faptul că niște adulți, aflați în poziția de a proteja copilul (unul - profesor, celălalt - doctor), oferă informații foarte detaliate despre violențele și consecințele medicale ale abuzurilor la care au fost supuși copiii. Aceste informații, odată aflate în spațiul public, vor urmări victimele toată viața.

În toate materialele prezentate mai sus, apar date care fac posibilă identificarea victimelor: nume, vârstă, școală, sat. Dincolo de obligația de a proteja identitatea copiilor pe care o au autoritățile și familiile, jurnaliștii sunt și ei responsabili. Aceștia știu, de cele mai multe ori, mai bine decât familiile la ce expun copiii-victime și care este impactul pe care îl poate avea mediatizarea. Publicitatea adusă unui astfel de caz înseamnă, în fapt, publicitate făcută copilului abuzat în comunitatea în care trăiește. Apare riscul ca sentimentele de vină și de rușine pe care le trăiește copilul să se amplifice, tratarea traumei lui devenind mai dificilă.

Probleme legale și etice

Prin prezentarea cazurilor de mai sus, putem observa că jurnaliștii încalcă în mod sistematic și, uneori grosier, principiile de bază ale jurnalismului, atunci când tratează subiecte despre cea mai vulnerabilă categorie – copiii. În exemplele prezentate, cele mai întâlnite probleme etice și legale sunt:

- divulgarea identității și altor date de identificare ale minorului;
- publicarea fotografiilor cu victimele abuzurilor, fără a exista o justificare în interesul copilului;
- publicarea de informații detaliate despre abuzul suferit și despre efectele medicale ale violențelor;
- culpabilizarea victimei;
- tonul ironic, care duce la bagatelizarea suferințelor;
- opinii și sentințe date de autorul articolului referitor la caz.

¹⁾ Drepturile Omului în Protecția Copilului - „Ghid de Bună Practică” – capitolul 7 „Abuzul asupra copilului”, publicat de Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, august 2005

Teme de discuție:

1. Distingeți problemele legale de cele etice în exemplele de mai sus.
2. Dumneavoastră cum ați proceda în momentul în care o sursă oficială ar face publice informații care ar duce la identificarea victimelor? Le publicați? Care este abordarea pe care o veți avea față de sursă, ținând cont că aceasta a încălcat legea și a oferit informații care au ajutat la identificarea victimei?

Studiu de caz 4: Minorul abuzat sexual

Expunerea temei

În paginile care urmează vom discuta despre protecția drepturilor copilului, în special atunci când acesta este victimă a unor agresiuni sexuale.

Exemplu

La începutul lunii iunie 2008, o familie a descoperit că fetița de 11 ani era însărcinată. Fetița acuzase dureri abdominale și doctorii care au consultat-o au constatat că era însărcinată în 4 luni. La întrebările părinților, fetița a afirmat că ar fi fost agresată de unchiul său, în vârstă de 19 ani.

Întâmplarea a ajuns repede la urechile presei și subiectul a fost amplificat de faptul că s-a iscat o dezbatere la nivelul autorităților statului legat de oportunitatea și legalitatea unei operații de întrerupere a sarcinii (având în vedere vârsta fetiței și vârsta fătului). Pentru că în țară decizia a fost amânată, astfel încât s-a depășit perioada până la care sarcina putea fi întreruptă legal, familia a decis ca această intervenție medicală să aibă loc în Marea Britanie, după ce o româncă din Londra contactase familia prin intermediul unei publicații locale și își oferise sprijinul financiar.

În cele din urmă, fetița a fost operată la Londra, dar, între timp, identitatea sa, a părinților săi și localitatea în care locuia au apărut în presă. Una dintre persoanele care a făcut public numele minorei a fost chiar Ministrul Sănătății.

Probleme etice

Acest caz pune în balanță interesul public și principiul privind protecția copilului și, cu precădere, protecția victimelor unor infracțiuni de natură extrem de sensibilă, așa cum sunt agresiunile sexuale.

În cazul fetiței de 11 ani, în presă au putut fi găsite, prin contribuția autorităților, a părinților și a jurnaliștilor, rând pe rând, toate datele care puteau duce la identificarea acesteia. Satul, numele presupusului agresor, numele părinților, numele fetiței și, în cele din urmă, chiar și fotografia în clar a fetiței. Astfel, în plină dezbatere asupra oportunității și legalității avortului pentru o minoră ce depășise perioada legală până la care se poate face întrerupere de sarcină, mai multe ziare și televiziuni au făcut public numele fetiței, preluând o declarație a ministrului Sănătății: „Pentru că am constatat un impas din punct de vedere legal, dar și opinii divergente la nivelul medicilor specialiști, am decis, împreună cu ministrul Justiției și Muncii, cu reprezentanții ANPDC, înființarea unei comisii care să analizeze cazul <prenume, nume>, fetița însărcinată în urma unui viol”, a explicat ministrul Sănătății, Eugen Nicolăescu”. (Mediafax.ro, 27.06.2008).

În presă, au putut fi găsite o serie de alte informații care țineau de datele personale ale fetei sau care puteau duce la identificarea sa, cum ar fi numele celui acuzat că o violase.

„Fata în vârstă de 11 ani, din <nume sat> (Neamț), care a rămas însărcinată după ce a fost violată de unchiul său, va pleca în cursul zilei de marți, pentru a face întreruperea de sarcină, potrivit informațiilor pe care le are primarul comunei, Nicolai Nicorescu” (Mediafax.ro, 29.06.2008)

sau

„Unchiul care și-a violat nepoata din județul Neamț a fost audiat la Tribunalul Neamț. <Prenume, nume> a fost dus la Tribunalul Neamț, unde a fost audiat, în jurul orei 12.00. Acesta s-a declarat nevinovat și a spus că părinții fetei au vrut să se răzbune pe el, potrivit unor surse din Tribunalul Neamț”. (cotidianul.ro)

sau

„Mama <prenume fată>, <prenume, nume mamă> a declarat cu emoție că fata ei este bine și că este fericită după atâtea necazuri. Aceasta a spus că fetița ei a fost tratată foarte bine la Londra, de toată lumea cu care s-a întâlnit.” (mediafax.ro, 6.07.2008)

În plus, fotografia fetei, alături de mama sa, a apărut în mai multe publicații. Într-adevăr, în România, fotografia a fost blurată. Însă imaginea neblurată a fetei a putut fi găsită pe internet. De exemplu, un link din site-ul unei televiziuni de știri ducea în site-ul ziarului britanic Daily Mail, care a publicat un amplu material cu povestea acesteia, inclusiv fotografii neblurate ale mamei și copilului.

O echipă de televiziune a urmărit mama și fiica la Londra, transmitând chiar din pragul clinicii unde s-a efectuat operația și dând detalii despre procedură, plângându-se, în același timp, că medicii au refuzat să le dea acces în clinică.

Chiar dacă dezbateră asupra problemei era una de interes public, chiar dacă Ministrul Sănătății a menționat numele fetei într-o declarație publică și chiar dacă mama permisesse jurnaliștilor să facă fotografii fetei, cu greu poate fi identificată o justificare de interes public pentru publicarea numelui fetei sau a detaliilor legate de familia și locuința sa. O soluție editorială simplă ar fi putut fi, de exemplu, cenzurarea declarației ministrului. Dincolo de responsabilitatea părinților și a autorităților în protejarea identității copilului abuzat, există și o responsabilitate a presei. În acea perioadă, au fost publicate multe materiale jurnalistice care au protejat identitatea copilului. Totuși, după cum am văzut, au existat alte materiale care au dezvăluit fragmente de informații legate de identitatea fetei, informații care, puse cap la cap, permiteau identificarea clară a acesteia.

Situații de felul celei prezentate aici nu sunt singulare. În mod frecvent, jurnaliștii publică numele și alte date de indentificare ale minorilor, victime ale unor infracțiuni. Jurnaliștii trebuie să țină cont de necesitatea protejării imaginii copilului, mai cu seamă atunci când acesta a fost victimă a unei infracțiuni sau a unui abuz. Există și motive de natură legală, desigur, dar etica trebuie să fie prima autocenzură a jurnalistului. Abuzul împotriva copiilor produce traume de natură psihologică care pot afecta dezvoltarea copilului și care, netratate la timp, îl pot afecta și în viața adultă. Copilul abuzat tinde să creadă că el este vinovat de ceea ce s-a întâmplat și de aceea, de multe ori, va ascunde trauma la care a fost supus. De aceea, este necesar să existe o grijă specială în relația cu copiii aflați în astfel de situații. Dacă aspectele legate de abuz nu sunt discutate și tratate cu atenție, există un risc mare ca acel copil să sufere o nouă traumă în procesul prin care se încearcă rezolvarea urmelor lăsate de abuz. Așadar, și mass-media are o maximă responsabilitate în difuzarea de informații care se referă la copilul abuzat. Publicitatea adusă unui astfel de caz înseamnă, în fapt, publicitate făcută copilului abuzat în comunitatea în care trăiește. Apare un risc ca sentimentele de vină și de rușine pe care le trăiește copilul să se amplifice, tratarea traumei lui devenind mai dificilă.

La fel ca și adultul, copilul are dreptul la viață privată, la intimitate. Aceasta presupune și dreptul de a decide dacă să facă publică o informație care îl privește, cum ar fi informația despre faptul că a fost supus unui abuz. Un jurnalist care face publică o astfel de informație fără aprobarea reprezentantului legal al copilului - și, după vârsta de 14 ani, și acordul copilului - și fără a avea o serioasă justificare de interes public, încalcă dreptul copilului de a decide dacă vrea să i se publice calitatea de victimă sau nu. Deși probabil mulți dintre cei care află despre un abuz vor empatiza cu victima, există și un risc să apară reacții contrare, cum ar fi ideea că victima a fost cea care a provocat abuzul.

Dacă în cazul fetei de 11 ani, o responsabilitate importantă în dezvoltarea identității copilului au avut-o și reprezentanții legali, și autoritățile, există nenumărate alte situații în care jurnaliștii publică datele personale ale copiilor abuzați. Iată un astfel de exemplu: „În Neamț, grozăviile se petrec pe bandă rulantă. După recentul și mediatizat caz al fetei de 11 ani din <nume sat>, *violată de unchiul ei și rămasă însărcinată cu acesta*, încă un incident asemănător s-a petrecut la <nume oraș>, într-un complex de locuințe sociale în care trăiesc aproape o mie de oameni, majoritatea rromi. (...) Micuța <prenume>, având aceeași vârstă de 11 ani ca și fetița violată din <nume sat>, îi fusese dată spre creștere lui <prenume, nume> și soției acestuia de către mama ei, care plecase la munca în Italia. Bărbatul s-a îmbătat zdravăn și, după ce și-a bătut consoarta și a alungat-o de acasă, a ramas singur cu fetița și cu un băiat al său, în vârstă de 6 ani. Cuprins de patimi animalice, individul a trezit-o din somn pe fata care dormea, i-a pus un cuțit la gât și a violat-o cu sălbăticie chiar sub privirile altui copil mai mic. Mai mult, el a repetat violul de nu mai puțin de trei ori în aceeași noapte.” (Gardianul, 3.07.2008)

Ce argumente pot invoca jurnaliștii pentru publicarea informațiilor legate de numele și localizarea exactă a unui copil, victimă a unui abuz? Un răspuns ar fi că știrea devine astfel mai credibilă, iar prin publicarea detaliilor legate de abuz atrage audiență. Știrea ar deveni mai captivantă prin personalizarea situației.

Un alt răspuns ar putea fi interesul public de a se afla numele făptașului, dar și de a pune presiune pe autorități, pentru ca cei vinovați să fie identificați și pedepsiți, iar victima și familia ei să fie ajutate. Însă așa cum am arătat mai sus, identificarea victimei și publicarea detaliilor legate de abuz pot avea un impact extrem de negativ asupra acesteia.

Concluzie

Deciziile privind publicarea sau nepublicarea unor astfel de știri sau a unor detalii legate de acestea sunt adesea dificil de luat în redacție, mai ales în condițiile în care interesul public este discutabil, iar în calcul intră, pe lângă dreptul publicului de a fi informat, și modul în care se mișcă și acționează concurența. Cu toate acestea, jurnalistul nu trebuie să scape din vedere faptul că această profesie implică o importanță latură umană și că, uneori, prin modul în care înțelege să o exercite poate aduce prejudicii. Acesta este și motivul pentru care codurile etice conțin precizări atât de radicale în privința protejării copiilor, victimelor, persoanelor cu dizabilități și a grupurilor dezavantajate sau marginalizate. Asemenea precizări sunt de natură să clarifice lucrurile și să simplifice procesul de luare a deciziilor în redacție.

Teme de discuție

Răspundeți temelor și întrebărilor de mai jos și argumentați:

1. Dumneavoastră cum ați proceda? Ați publica numele fetei de 11 ani, dacă el ar fi menționat într-o conferință de presă de către o autoritate a statului?
2. În ce fel ar fi fost diferit acest caz dacă victima ar fi fost o persoană peste 18 ani?
3. Presa a folosit titluri de felul „Violatorul a fost prins”. Ar fi trebuit ca jurnaliștii să respecte prezumția de nevinovăție în cazul de față, deși fetița îl indicase drept agresor pe unchiul său?

Studiu de caz 5. Elevele de liceu, victime ale stereotipurilor

Expunerea temei

Acest studiu de caz se oprește asupra modului stereotip în care sunt portretizate fetele (persoanele minore de sex feminin) în presa din România, constatând încălcarea flagrantă atât a regulilor privind protejarea

minorilor, cât și prezența elementor clasice ale discriminării de gen. În exemplele prezentate mai jos, victimele ajung să fie făcute responsabile de abuzurile la care au fost supuse, atrăgând, astfel, asupra lor, oprobiul public.

Exemplul 1. „LICEENELE DIN RUSIA dau «lecții» PIȚIPOANSELOR din România.”

„INDECENȚĂ ȘI DEPRĂVARE pe catedre și PE BĂNCI - Foto galerie”. Articolul, foarte scurt, relatează: „Conform imaginilor din galeria foto, se pare că unele eleve din Rusia au multe în comun cu unele eleve din România. Pasiunea pentru ipostaze indecente la școală le unește pe domnișoarele din imagini. Fără pic de rușine, acestea pozează provocator și cu multe conotații sexuale.”

Este acceptabil să publici fotografiile cu minore aflate în ipostaze calificate drept indecente?

Într-un fals demers moralizator, publicația prezintă pe website mai multe poze cu tinere în ipostaze indecente, înfierând presupusa lipsă de pudoare a elevelor rusoice, care, iată, fac la fel ca elevele române. De unde și până unde această paralelă? Articolul nu este, în fapt, decât un pretext cinic de a publica niște fotografii considerate a fi indecente – imposibil de identificat ca fiind reale – adâncind, astfel, stereotipiile și atitudinea negativă față de „apucăturile imorale” ale tinerelor din ziua de azi. Comparația cu elevele din România pornește de la premisa că acestea sunt lipsite de decență, fără să existe vreo dovadă sau un studiu în acest sens.

Exemplul 2. „Bacalaureat 2013: decolteuri indecente, mașini de fițe și genți de sute de lei”

„Și în acest an, tinerii au ales să poarte ținute necorespunzătoare, dar și să își etaleze mașinile sau accesoriile de fițe. și anul acesta, o parte din tineri s-au prezentat în ținute total neadecvate. De exemplu, o tânără care a susținut proba orală la Liceul J.M. a intrat în sală îmbrăcată într-un maiou decoltat. Ținuta i-a adus imediat și o atenționare din partea profesorilor examinatori, care au rugat-o să nu se mai prezinte astfel și la următoarele probe. «Am auzit că astăzi o să fie 31 de grade Celsius și am zis să mă îmbrac cât mai subțire», a fost scuza tinerei. La Liceul J.M., din Capitală, copiii de bani gata au continuat să își afișeze cele mai scumpe accesorii și mașini. Două tinere, de exemplu, s-au prezentat pentru a susține examenul purtând pe mână genți în valoare de peste 500 de lei. Pentru asemenea genți, și mașina a fost pe măsură. La final, ele s-au urcat într-un automobil al cărui preț începe de la 20.000 de euro”.

Este etic să hărțuiești elevii într-una din cele mai importante zile din viața lor?

Al doilea exemplu este nelipsitul articol de la liceul J.M., din prima zi a examenelor de bacalaureat, unde, în mod tradițional, jurnaliștii obișnuiesc să vâneze dovezile așa zisei etalări a luxului de către elevii „de bani gata”. Într-o perioadă de emoții și stres pentru elevi, publicația nu are nicio problemă etică în a publica fotografia unei tinere „în tricou decoltat” – în fapt, un simplu tricou de vară, prezentând-o pe elevă într-o lumină defavorabilă, exclusiv din perspectiva alegerii ei vestimentare presupus indecete. Deși în liceu există și băieți, autorul articolului își continuă demonstrația moralizatoare tot cu două eleve, care ar purta genți scumpe și ar fi venit la examen la bordul unor mașini de lux. Care este relevanța acestei relatări legat de performanțele elevilor la examenele de bacalaureat? Nu există niciun fel de demonstrație logică, probată de informații, că purtarea unui anumit tricou și/sau sosirea la examen cu o anumită poșetă sau mașină influențează rezultatele școlare. Astfel de argumentații sunt bazate exclusiv pe opiniile personale ale jurnaliștilor, întreținând stereotipiile negative la adresa tinerelor.

Exemplul 3. „Iubita lui Radu Mazăre: „ O. de la «J.M.», o puștoaică părăsită, ce l-a sedus pe profesor”

Continuăm cu un exemplu tot din același registru, de această dată cu un articol despre o elevă care și-a acuzat unul dintre profesori de viol. Articolul este despre **iubita primarului Radu Mazăre, colegă cu eleva de la „J.M.”, care sare în apărarea profesorului de sport. „O. îl plăcea de multă vreme pe Octavian și chiar nu se sfiă să-și arate sentimentele. Colegele încercau adesea să o tempereze, dar ea nu-l visa decât pe el. Sâmbătă, O. a venit în club, unde ne-am strâns toți cei 30 de elevi, deja băută și îmbrăcată foarte sexy și pusă pe fapte mari. Nu știu ce consumase, dar avea un comportament care îi trăda intențiile. S-a ținut scai de profesor, el chiar se simțea prost că toata lumea glumește pe seama lor”,** destăinuie tânăra amoroasă a lui Mazăre. Iubita lui Mazăre are o părere foarte bună despre fostul ei profesor de sport și nu-și explică cum a cedat avansurilor O.: **„Domn profesor a avut mare grijă de noi în această vacanță. Când colegele plecau din discotecă, el îl ruga pe bodyguardul clubului să le însoțească până la vilă. Dimineața, după ce s-au iubit în camera lui de la primul etaj al pensiunii, O. urla pe holuri că îl vrea pe domn profesor, parcă o luase razna. Rănită în orgoliu, ea se răzbună acum. Profesorul trebuia să-i dea o palmă, atunci când O. a intrat peste e în cameră, și să o trimită la culcare cu fetele, nicidecum să-i cedeze. După părerea mea, nu trebuie ca el să înfunde pușcăria pentru mofturile acestei puștoaice părăsite”,** a încheiat M.P.”

Autorul articolului încalcă flagrant regulile deontologice, publicând, în mod repetat, numele victimei minore, și, sub pretextul că citează un martor, face de fapt o demonstrație că victima a fost de vină, ea fiind cea care i-a făcut avansuri profesorului, **adevărata victimă fiind de fapt adultul, care nu numai că nu trebuia „să cedeze”, dar ar fi trebuit să aplice și o corecție fizică adolescentei. Este imposibil de găsit măcar vreun element pozitiv în acest articol, care este – de la început până la sfârșit – un exemplu de încălcare a regulilor privind relatările care implică minori.**

Exemplul 4. „Senzational. Destinul neașteptat al Daiane, eleva de la București care și-a acuzat profesorul de religie ca a sedus-o și a abandonat-o.”

„În urmă cu doi ani, un megascandal sexual a izbucnit într-un liceu din București! D., elevă de clasa a X-a, și-a acuzat profesorul de religie că a sedus-o. (...) Fata a dat școala pe distracție, iar acum trebuie să o ia de la început. Acum, la doi ani de la întâmplare, viața D. s-a schimbat, și nu în bine. Profesorii săi nu au văzut cu ochi buni aventura elevei și toate notele ei au scăzut drastic. Nici fata nu a excelat la învățătură, astfel că a ajuns curând să aibă o situație dezastruoasă. D. a vrut să fie pe picioarele ei, așa că și-a luat și un job de noapte, animatoare la un club din centrul Capitalei, povestesc surse apropiate elevei. Câștigă destul de bine, dar programul de lucru a dat-o peste cap, așa încât a acumulat zeci de absențe. (...) Din cauza absențelor și a notelor proaste, profesorii au lăsat-o repetentă, tocmai în clasa a XII-a. Actrița amatoare în filmul scandalului sexual a ratat BAC-ul, astfel că trebuie să ia și ultima clasă de liceu de la început, cu alți colegi și noi probleme. Tânăra a adoptat o atitudine de rebelă, lasând la vedere ce așteaptă în viață. **«Acest lucru a afectat-o foarte rău»**, susțin sursele citate. În aceste condiții, eleva «sedusă» de profesorul de religie așteaptă să se termine vara cu toate «ispitele» ei, pentru ca din septembrie să se pună cu burta pe carte, pentru a recupera «handicapul» suferit.”

Este victima minoră vinovată pentru efectele abuzului la care a fost supusă?

Al treilea exemplu este, din păcate, tot un subiect preferat de jurnaliști – eleva sedusă de profesorul ei. Victima – încă minoră – este prezentată cu nume și prenume și cu numeroase fotografii care demonstrează „atitudinea rebelă” și faptul că a luat-o pe căi greșite. Autorul face o înșiruire a dovezilor privind situația dezastruoasă a tinerei la învățătură, la doi ani după nefericitul incident. Un demers jurnalistic onest, merit să sublinieze efectele devastatoare pe care le poate avea asupra unui copil iresponsabilitatea unui profesor, ar fi fost salutar. Însă începând cu titlul – care debutează cu cuvântul „senzational” – și până la șirul lung de

fotografii cvasiindecente, autorul pune intenționat victima într-o lumină complet defavorabilă, sugerând că abuzul suferit nu a fost chiar neprovocat. Mai mult, autorul publică fotografiile ale victimei pentru a sublinia natura imorală a faptelor sale, fără a avea acordul acesteia și fără a lua în calcul faptul că victima este încă minoră. Articolul nu face nicio referire la ce s-a întâmplat cu adultul (profesorul) implicat în acest caz.

Probleme etice

În ce situații este acceptabil să relatezi despre abuzurile la care a fost supusă o elevă?

Pentru protecția minorului, orice relatare trebuie să elimine datele de identificare (nume, adresă, școala la care învață, fotografiile neprelucrate etc.). Această precauție trebuie respectată chiar și atunci când demersul jurnalistic poate fi unul legitim, precum: dezvăluirea abuzului, dezvăluirea unor informații susținute de dovezi precum că faptele au fost diferite față de cele prezentate anterior, relatarea efectelor negative pe care abuzul le are asupra victimei, preferabil susținute de comentariile unui specialist (psiholog, pedagog etc.) sau relatarea, numai cu acordul victimei și a familiei sale, a unor fapte legate de caz.

Răspundeți temelor și întrebărilor de mai jos și argumentați:

1. Care ar fi motivele acceptabile pentru ca un articol să relateze despre abuzurile la care a fost supusă o elevă de liceu?
2. Imaginați-vă că o fată (minoră) cunoscută devine ținta unui scandal mediatic. Ce ați face ca să o protejați de răspândirea informațiilor denigratoare la adresa ei?
3. Imaginați-vă că unul dintre copiii pe care îi intervievați **vă mărturisește că este supus unui abuz de către un adult**. Ce considerați că trebuie să faceți sau să nu faceți mai departe?

Studiu de caz 6. Copiii - victime ale tragediilor

Expunerea temei

Copiii victime ale tragediilor, adesea în ipostaza de orfani care și-au pierdut unul sau ambii părinți, în urma unor calamități naturale (cutremur, inundații etc.) sau a unor evenimente imprevizibile (incendii, accidente) /cu un anumit grad de previzibilitate (boală, sinucidere, mișcări sociale, proteste de masă etc.) devin, deseori, subiecte de presă mai ales atunci când se află în situații sociale defavorabile, cum ar fi sărăcia sau educația precară.

După o tragedie cum e aceea a pierderii părinților sau a altor persoane foarte apropiate, exploatarea mediatică a vulnerabilității copilului/copiilor pare să fi devenit o practică uzuală în mass-media. Deseori, plini cu intenții bune, reporterii vor să atragă atenția asupra unor situații de fapt care conduc la tragedii sau să obțină sprijin din partea oamenilor sau a autorităților. Totuși, printr-o abordare predominant emoțională, dar și prin dezvăluirea identității nominale, a datelor personale, cu adresă exactă și elemente de identificare, prin expunerea imaginilor copilului/copiilor afectați, gradul de vulnerabilitate al acestora poate crește exponențial.

Exemplul 1. "Cine sunt copiii femeii care a murit în incendiul de la Colectiv"

*"Copiii au următoarele vârste: 11 ani (gemenii), 14 ani, 16 ani și 23 ani. Am înțeles că fata cea mai mare este bolnavă, dar toți au nevoie în egală măsură de ajutorul nostru. Am insistat să ajung să fac câteva poze pentru a vă arăta exact situația și a nu crede că vorbesc din auzite, pentru a vă face să înțelegeți că acest caz este cumplit și de neimaginat. Familia locuiește într-o încăpere ce stă să cadă pe ei, cu chirie, adresa este «adresa exactă». **Oricine este disponibil să ajute cu mâncare, băutură, haine sunt așteptați acolo la orice oră, au mare nevoie. Steagul este la poartă, deci va fi ușor să-i găsiți!** În scurt timp se va deschide un cont, televiziunile îl vor publica pentru a se putea face și donații financiare".*

Cazul copiilor rămași orfani de mamă după incendiul din clubul Colectiv este emblematic pentru ceea ce înseamnă abordarea lipsită de etică din partea unor posturi de televiziune românești în raport cu tragediile prin care trec unii copii. La acel moment, de maximă intensitate emoțională, copiii au fost filmați, invitați în studioul de televiziune la doar două zile de la moartea mamei lor, expuși în timpul traumei generate de pierderea mamei, exploatându-li-se vizibil vulnerabilitatea. Fragmentul de mai sus este preluat de mai multe publicații de pe pagina de Facebook a fotbalistului Bogdan Gavrilă. Jurnaliștii nu și-au pus problema etică a publicării adresei exacte la care se aflau copiii care deja fuseseră supraexpuși mediatic de unele televiziuni.

Exemplul 2. Știre: „Cinci copii orfani de mamă își plâng durerea”

*„Pe lângă faptul că sunt malnutriți, cea mică are un început de astm, iar cel mare are probleme cu urechile. **Nu prea aude.** A avut la un moment dat tratament, dar apoi nu l-am mai luat, că nu au fost bani”, povestește bunica E.B. Cazul familiei B. a fost prezentat în cadrul emisiunii „Sinteza zilei”, în care s-a făcut apel la oamenii de bună-credință ce vor să ajute această familie. Contul în care puteți dona bani pentru a-i ajuta este <...>, cu mențiunea „donații pentru E.B”. Cu banii care se vor strânge, bunica vrea să le facă celor mici câteva controale medicale, să le ia tratamentul și, apoi, să construiască două camere lângă micuța casă modestă. „Nu-mi doresc decât să fie bine copiii, să asculte și să învețe bine la școală, că pe Viorica înapoi nu o mai aduc...”, mărturisește bunica.”*

Remarcăm din nou amestecul în viața privată în detrimentul interesului public. Deși materialul prezintă și rezultate concrete ale unor eforturi publice (donații în bani, măsuri luate la nivel de primărie), jurnalistul preferă o descriere exprimată explicit prin termeni emoționali cu conotație evaluativă (de ex. «își plâng») completată de un colaj de imagini care afectează imaginea și demnitatea copiilor. De asemenea, se insistă pe reluarea unor secvențe ce pot trezi copiilor amintiri dureroase. În material, apar referiri la probleme medicale, la starea materială precară, amplificând, astfel, trauma copiilor a căror fotografie ilustrează articolul. Copii sunt identificați nominal, iar întreaga poveste mizează pe latura excesiv de emoțională a pierderii mamei, a lipsurilor, a stării de sărăcie, a bolii și nevoilor.

Exemplul 3. - Știre „Confesiunile unui orfan”

*„**Adrian provine dintr-o relație de concubinaj.** Mama lui, Claudia, l-a părăsit când a împlinit vârsta de 3 ani, iar tatăl lui, Niculaie, i-a cerut instituționalizarea. Din 1996 până în 2005, Adrian a fost mutat la cinci centre de plasament, după care a fost predat unui asistent maternal în Vama Buzăului. Și pentru că nici aici n-a putut rămâne, din luna iulie copilul a ajuns la Centrul de Plasament <X> (...) Copilul are probleme și vrem să solicităm de la centrul <X> dosarul acestui elev să vedem dacă îl putem transfera la școala specială. Copilul a mărturisit că are amnezii. Chiar îi era teamă de testare. **El a spus că niciodată nu a putut memora o poezie și uită foarte repede**”, a spus directorul colegiului. G.U.”*

Avem de-a face cu aceeași manieră afectiv-emoțională de abordare a unui subiect de data asta din zona copiilor instituționalizați, unde există și așa un background traumatic. Presa din România a prezentat în ultimii ani mai multe cazuri ale unor adolescenți din case de copii, care s-au sinucis sau au avut tentative de suicid. În exemplul selectat aici, al unui tânăr care „s-a aruncat de la etajul II al centrului”, în afara identificării nominale, apar judecăți de valoare gratuite și referiri care îi afectează dreptul la imagine și demnitatea. Tânărul apare într-o fotografie clară pe patul de spital. Atât imaginea, cât și declarațiile directorului colegiului îi amplifică vulnerabilitatea și îl expun într-o manieră stigmatizantă, de adolescent problematic, cu dezechilibre de ordin psihologic.

Exemplul 4. Știre TV (televiziune centrală generalistă)

„Moartea le-a răpit ambii părinți. Destinul le-a răpit copilăria. Patru frați orfani cresc singuri într-un sat din Iași. Singuri își cresc animalele rămase de la tatăl lor, care a murit anul trecut, de Paște. Pe mamă au pierdut-o cu 10 ani în urmă.”

La prima vedere, demersul jurnalistic ar putea fi considerat unul lăudabil, care pune sub lupă un caz social în care protagoniști sunt copii rămași orfani de ambii părinți. Materialul îi expune inevitabil, insistând asupra faptului că trăiesc și se gospodăresc singuri, fără implicarea unui tutore legal. Abordarea vizual-verbală mizează însă, ca de obicei, pe latura emoțională, accentuând sărăcia și lipsurile afective în care trăiesc. Prin acest demers jurnalistic, copiii sunt expuși unor riscuri care să le sporească vulnerabilitatea în comunitate, cum ar fi riscul etichetării și/sau al abuzului, prin furnizarea unor date exacte privind satul în care locuiesc, imaginea locuinței, numele.

O întrebare neinspirată și lipsită de etică este cea adresată unuia dintre copii, cu referire la părinții decedați „ți-e dor de ei?”, punându-l pe copil față în față cu propria traumă emoțională și exploatarea mediatică momentul.

Probleme etice

Orice relatare jurnalistică cu și despre copii trebuie să respecte, în egală măsură, două principii fundamentale: cel al interesului public și cel al interesului superior al copilului. Nu sunt însă rare situațiile în care este mai dificil de decis care este acest «interes superior». Astfel, în dorința de a răspunde unor nevoi imediate, de natură materială (locuință, alimente, tratamente), jurnaliștii încearcă să mobilizeze energiile publicului și, făcând apel la sentimentele sale de solidaritate, să atragă sprijin material pentru victime. În acest proces, jurnaliștii folosesc elemente emoționale (imagini cu copii, descrieri amănunțite ale tragediilor prin care au trecut, utilizarea unui limbaj hiperbolizator) care garantat atrag atenția publicului și creează premisele pentru o reacție rapidă, o intervenție practică (de regulă, donații). În pofida bunelor intenții, astfel de demersuri expun în mod exagerat copiii, făcându-i să re trăiască trauma prin care au trecut (de regulă, foarte recent sau încă în derulare).

O atenție deosebită trebuie acordată aici consimțământului informat al unui adult. În anumite cazuri (cum ar fi cel al copiilor femeii de serviciu de la Colectiv), „adultul responsabil” este foarte tânăr, ne-experimentat și el însuși victimă a aceleiași traume. În astfel de condiții, rezistența sa la presiunile de mediatizare poate fi scăzută și discernământul său în ceea ce privește „interesul superior al copilului” poate fi afectat. Astfel, chiar în cazul în care există un acord formal de mediatizare, jurnaliștii ar trebui să dea dovadă de reținere, de compasiune, să judece corect impactul pe care demersurile lor, oricât de bine intenționate, pot avea efecte negative pe termen lung chiar asupra celor pe care vor să îi ajute.

Discuția de mai sus lasă în mod intenționat deoparte cazurile în care tragedia unor copii este exploatată cu cinism pentru obținerea unor cifre mai mari de audiență - situații în care întreaga redacție, întregul lanț de decizie editorială se face vinovat de „monetizarea” unei situații dramatice în detrimentul victimelor.

Teme de discuție:

1. Distingeți problemele legale de cele etice în exemplele de mai sus.
2. Unde ați trasa linia între demersul editorial și cel social/activist în astfel de cazuri? Cade în sarcina jurnalistului să rezolve cazuri sociale? Poate utiliza mass-media puterea ei de influență pentru rezolvarea unor astfel de cazuri? Dacă da, cum?

LEGISLAȚIA CU IMPACT ASUPRA RESPECTĂRII DREPTURILOR COPILULUI ÎN MASS MEDIA

1. Constituția României

Când analizăm sistemul legislativ de norme și reglementări cu impact asupra drepturilor copilului, pornim de la Constituția României și prevederile acesteia în ceea ce privește drepturile omului:

Art. 20 – Tratatul internațional privind drepturile omului

(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte.

(2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.

Ca atare, documentul suprem în domeniu este Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, document cu putere legală. România este parte semnatară a Convenției, iar prevederile sale sunt transpuse în legislația națională.

2. ONU cu privire la drepturile copilului

În cele ce urmează, vom prezenta extrase din Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, din legislația națională privind protecția copilului, insistând asupra obligațiilor mass-media pentru protecția copilului, precum și din codurile de co și auto-reglementare.

Potrivit Convenției ONU cu privire la drepturile copilului:

În toate acțiunile care privesc copiii, întreprinse de instituțiile de asistență socială publice sau private, de instanțele judecătorești, autoritățile administrative sau de organele legislative, **interesele copilului vor prevala**.

Drepturile garantate prin Convenție:

1. dreptul inerent la viață;
2. dreptul la un nume, dreptul la o cetățenie și, în măsura posibilului, dreptul de a-și recunoaște părinții și de a fi crescut de aceștia;
3. dreptul de a-și păstra identitatea, inclusiv cetățenia, numele și relațiile familiale;
4. dreptul de a nu fi separat de părinții săi împotriva voinței sale, decât în condițiile impuse de interesul său;
5. dreptul copilului separat de părinții săi de a avea relații sau contacte directe cu aceștia, în afară de cazul în care acest fapt ar dăuna propriului interes;
6. dreptul copilului la reîntregirea familiei, atunci când părinții săi se află în alt stat;
7. dreptul copilului capabil de discernământ de a-și exprima liber opinia în problemele care-l privesc;
8. dreptul la libertatea de exprimare, inclusiv libertatea de a căuta, a primi și a difuza informații și idei, în limitele consacrate de lege pentru respectarea ordinii publice, sănătății și moralei;

9. dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și religie;
10. dreptul la libertatea de asociere și la libertatea de reuniune pașnică;
11. neimixtiunea în viața personală a copilului, familiei, domiciliului și corespondenței sale și dreptul la respectarea onoarei și reputației sale;
12. dreptul la informare.

3. Legislația românească

Firul roșu care traversează legislația românească privind drepturile și protecția copilului este **interesul superior al copilului**.

Privind domeniul general al protecției copilului:

- Legea 272 din 2004: protecția și promovarea drepturilor copilului
- Legea 217 din 2003: prevenirea și combaterea violenței în familie
- Legea 273 din 2004: regimul juridic al adopției
- Legea 678 din 2001: prevenirea și combaterea traficului de persoane
- OUG 194 din 2002: regimul străinilor în România
- Legea 122 din 2006: azilul în România
- HG 1443 din 2004: repatrierea copiilor români neînsoțiți
- Legea 61 din 1993: alocația de stat pentru copii
- Legea 119 din 1997: alocația suplimentară pentru familiile cu copii
- OUG 105 din 2003: alocația familială complementară și alocația de susținere pentru familia monoparentală
- Legea 292 din 2011 a asistenței sociale
- Legea educației naționale din 2010
- Codul Civil
- Codul Penal

Privind domeniul audiovizualului sau cu impact asupra muncii jurnaliștilor:

- Legea Audiovizualului
- Codul Audiovizualului
- Codul Penal: răspunderea penală a minorului
- Codul Civil: dreptul la propria imagine, respectarea vieții private, respectarea onoarei și demnității

Codul Penal

Răspunderea penală a minorului:

- (1) Minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal.
- (2) Minorul care are vârsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ.
- (3) Minorul care a împlinit vârsta de 16 ani răspunde penal, potrivit legii.

Consecințele răspunderii penale (Art. 114, C.pen.)

- (1) Față de minorul care, la data săvârșirii infracțiunii, avea vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani se ia o măsură educativă neprivativă de libertate.
- (2) Față de minorul prevăzut în alin. (1) se poate lua o măsură educativă privativă de libertate în următoarele cazuri:
 - a) dacă a mai săvârșit o infracțiune, pentru care i s-a aplicat o măsură educativă ce a fost executată ori a cărei executare a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat;
 - b) atunci când pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită este închisoarea de 7 ani sau mai mare ori detențiunea pe viață.

Măsurile educative (Art. 115, C.pen.)

Măsurile educative:

- (1) Măsurile educative sunt neprivative de libertate sau privative de libertate.

1. Măsurile educative neprivative de libertate sunt:

- a) stagiul de formare civică;
- b) supravegherea;
- c) consemnarea la sfârșit de săptămână;
- d) asistarea zilnică.

2. Măsurile educative privative de libertate sunt:

- a) internarea într-un centru educativ;
- b) internarea într-un centru de detenție.

Abandonul de familie (Art. 305, C.pen.)

Săvârșirea de către persoana care are obligația legală de întreținere, față de cel îndreptățit la întreținere, a uneia dintre următoarele fapte:

- a) părăsirea, alungarea sau lăsarea fără ajutor, expunându-l la suferințe fizice sau morale;
- b) neîndeplinirea cu rea-credință a obligației de întreținere prevăzute de lege;
- c) neplata cu rea-credință, timp de două luni, a pensiei de întreținere stabilite pe cale judecătorească, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 3 ani sau cu amendă.

Acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate. Împăcarea părților înlătură răspunderea penală.

Relele tratamente aplicate minorului (Art. 306, C.pen.)

Punerea în primejdie gravă, prin măsuri sau tratamente de orice fel, a dezvoltării fizice, intelectuale sau morale a minorului, de către părinți sau de orice persoană în grija căreia se află minorul, se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.

Traficul de minori (Art. 211, C.pen.):

- 1) Recrutarea, transportarea, transferarea, adăpostirea sau primirea unui minor, în scopul exploatării acestuia, se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 10 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.
- (2) Dacă fapta a fost săvârșită în condițiile art. 210 alin. (1) sau de către un funcționar public în exercițiul atribuțiilor de serviciu, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 12 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.
- (3) Consimțământul persoanei victimă a traficului nu constituie cauză justificativă.

Actul sexual cu un minor (Art. 220, C.pen.):

- (1) Raportul sexual, actul sexual oral sau anal, precum și orice alte acte de penetrare vaginală sau anală comise cu un minor cu vârsta între 13 și 15 ani se pedepsesc cu închisoarea de la unul la 5 ani.
- (2) Fapta prevăzută în alin. (1), săvârșită asupra unui minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.
- (3) Fapta prevăzută în alin. (1), comisă de un major cu un minor cu vârsta între 13 și 18 ani, când majorul a abuzat de autoritatea ori influența sa asupra victimei, se pedepsește cu închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi.
- (4) Fapta prevăzută în alin. (1)-(3) se sancționează cu închisoarea de la 3 la 10 ani și interzicerea exercitării unor drepturi, atunci când:
 - a) minorul este rudă în linie directă, frate sau soră;
 - b) minorul se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau tratamentul făptuitorului;
 - c) a fost comisă în scopul producerii de materiale pornografice.
- (5) Faptele prevăzute în alin. (1) și alin. (2) nu se sancționează dacă diferența de vârstă nu depășește 3 ani.

Coruperea sexuală a minorilor (Art. 221, C.pen.):

- 1) Comiterea unui act de natură sexuală, altul decât cel prevăzut în art. 220, împotriva unui minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani, precum și determinarea minorului să suporte ori să efectueze un astfel de act se pedepsesc cu închisoarea de la unul la 5 ani.
- (2) Pedeapsa este închisoarea de la 2 la 7 ani și interzicerea exercitării unor drepturi, atunci când:
 - a) minorul este rudă în linie directă, frate sau soră;
 - b) minorul se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau tratamentul făptuitorului;
 - c) fapta a fost comisă în scopul producerii de materiale pornografice.
- (3) Actul sexual de orice natură, săvârșit de un major, în prezența unui minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani, se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 2 ani sau cu amendă.
- (4) Determinarea de către un major a unui minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani să asiste la comiterea unor acte cu caracter exhibiționist ori la spectacole sau reprezentații în cadrul cărora se comit acte sexuale de orice natură, precum și punerea la dispoziția acestuia de materiale cu caracter pornografic se pedepsesc cu închisoare de la 3 luni la un an sau cu amendă.
- (5) Faptele prevăzute în alin. (1) nu se sancționează dacă diferența de vârstă nu depășește 3 ani.

Racolarea minorilor în scopuri sexuale (Art. 222, C.pen.):

Fapta persoanei majore de a-i propune unui minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani să se întâlnească, în scopul comiterii unui act dintre cele prevăzute în art. 220 sau art. 221, inclusiv atunci când propunerea a fost făcută prin mijloacele de transmitere la distanță, se pedepsește cu închisoare de la o lună la un an sau cu amendă.

Pornografia infantilă (Art. 374, C.pen.):

- (1) Producerea, deținerea în vederea expunerii sau distribuirii, achiziționarea, stocarea, expunerea, promovarea, distribuirea, precum și punerea la dispoziție, în orice mod, de materiale pornografice cu minori se pedepesc cu închisoarea de la un an la 5 ani.
- (2) Dacă faptele prevăzute în alin. (1) au fost săvârșite printr-un sistem informatic sau alt mijloc de stocare a datelor informatice, pedeapsa este închisoarea de la 2 la 7 ani.
- (3) Accesarea, fără drept, de materiale pornografice cu minori, prin intermediul sistemelor informatice sau altor mijloace de comunicații electronice, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 3 ani sau cu amendă.
- (4) Prin materiale pornografice cu minori se înțelege orice material care prezintă un minor având un comportament sexual explicit sau care, deși nu prezintă o persoană reală, simulează, în mod credibil, un minor, având un astfel de comportament.
- (5) Tentativa se pedepsește.

Lăsarea fără ajutor a unei persoane aflate în dificultate (Art. 203, C.pen.):

- (1) Omisiunea de a da ajutorul necesar sau de a anunța de îndată autoritățile de către cel care a găsit o persoană a cărei viață, integritate corporală sau sănătate este în pericol și nu are putința de a se salva se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 1 an sau cu amendă.
- (2) Fapta nu constituie infracțiune dacă, prin acordarea ajutorului, autorul s-ar expune unui pericol grav cu privire la viața, integritatea corporală sau sănătatea sa.

Legea Audiovizualului

Art.10: Consiliul Național al Audiovizualului:

- (3) În calitate de garant al interesului public în domeniul comunicării audiovizuale, Consiliul are obligația să asigure:
 - e) protejarea demnității umane, a dreptului la propria imagine și protejarea minorilor.

Comunicările comerciale (Art. 29):

- 2) Comunicările comerciale audiovizuale trebuie să nu provoace nicio daună morală, fizică sau mentală minorilor și, în special:
 - a) să nu instige în mod direct minorii să cumpere un produs sau serviciu, prin exploatarea lipsei de experiență ori a credulității acestora;
 - b) să nu încurajeze în mod direct minorii să își convingă părinții sau pe alte persoane să cumpere bunurile ori serviciile care fac obiectul publicității;

- c) să nu exploateze încrederea specială pe care minorii o au în părinți, profesori sau alte persoane;
 - d) să nu prezinte în mod nejustificat minori în situații periculoase.
- (...)
- (4) Comunicările comerciale audiovizuale pentru băuturi alcoolice nu pot încuraja consumul excesiv al băuturilor respective și nu pot viza în mod special minorii.

Protecția minorului (Art. 39)

- (1) Este interzisă difuzarea, în cadrul serviciilor de programe de televiziune și de radiodifuziune, de programe care pot afecta grav dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor, în special programele care conțin pornografie sau violență nejustificată.
- (2) Difuzarea în serviciile de televiziune și de radiodifuziune a programelor care pot afecta dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor se poate face numai dacă, prin alegerea intervalului orar de difuzare, prin codare sau ca efect al altor sisteme de acces condiționat, se asigură faptul că minorii din zona de transmisie, în situații normale, nu pot auzi sau vedea emisiunile respective.
- (3) Difuzarea într-o formă necodată sau fără alte măsuri tehnice de restricționare a accesului a programelor prevăzute la alin. (2) se poate face numai după prezentarea unei atenționări acustice sau grafice, pe toată durata programului asigurându-se prezența unui simbol vizual de avertizare.

Protecția minorului (Art. 39 `1)

În cadrul serviciilor media audiovizuale la cerere, programele care ar putea afecta dezvoltarea fizică, mentală sau morală a minorilor pot fi puse la dispoziție numai dacă se asigură măsuri de restricționare a accesului, astfel ca minorii să nu poată vedea ori auzi, în mod normal, programele respective.

ART. 75'1

- (1) În cazul unui serviciu media audiovizual la cerere, provenind din statele membre ale Uniunii Europene, Consiliul poate restrânge temporar dreptul de liberă retransmisie dacă o astfel de măsură este necesară pentru unul dintre motivele următoare:
 - a) ordine publică, în special prevenirea, investigarea, depistarea și urmărirea infracțiunilor, inclusiv protecția minorilor și lupta împotriva incitării la ură pe motiv de rasă, sex, religie sau naționalitate și împotriva încălcării demnității umane privind persoane fizice.

Codul Audiovizualului

Asigură echilibrul între dreptul la libertatea de informare și protecția minorilor.

(...) convingi că măsurile luate pentru protecția minorilor trebuie să fie corelate cu dreptul fundamental la libertatea de expresie, astfel cum a fost stabilit în Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, și că scopul unor astfel de măsuri, cum ar fi utilizarea sistemelor de control parental sau a etichetării programelor, trebuie să asigure un nivel adecvat de protecție a dezvoltării fizice, mentale și morale a minorilor,

ART. 2

Furnizorii de servicii media audiovizuale au obligația să respecte principiul interesului superior al minorului.

ART. 3

- (1) Minorul are dreptul la protejarea imaginii și a vieții sale intime, private și familiale.
- (2) Condițiile de participare a minorului la un program audiovizual trebuie să țină seama de sensibilitatea și vulnerabilitatea specifice vârstei, în general, și de personalitatea minorului, în particular.
- (3) Dreptul minorului la respectarea vieții private și la propria imagine prevalează în fața necesității de informare, cu atât mai mult în cazul minorului aflat în situații dificile.
- (4) În producțiile audiovizuale, minorul nu poate fi folosit sau expus de către părinți, rude, reprezentanți legali, avocați sau alte persoane responsabile de creșterea și îngrijirea lui, în scopul de a obține pentru ei avantaje de orice fel sau de a influența deciziile autorităților publice.

ART. 4

- (1) Este interzisă difuzarea oricăror indicii care ar putea duce la identificarea minorului în vârstă de până la 14 ani, în situația în care acesta este victimă a unui abuz sexual sau este acuzat de comiterea unor infracțiuni ori a fost martor la săvârșirea acestora.
- (2) În situația în care minorul în vârstă de până la 14 ani este victimă a unor infracțiuni, altele decât situațiile prevăzute la alin. (1), sau a fost supus unor abuzuri fizice ori psihice, difuzarea de imagini sau declarații este posibilă numai cu acceptul minorului, precum și cu acordul scris al părinților, al altui reprezentant legal ori, după caz, al persoanei în grija căreia se află minorul.
- (3) În situația în care minorul în vârstă de până la 14 ani a fost supus de către părinți ori reprezentanți legali la abuzuri fizice sau psihice, difuzarea de imagini ori declarații este posibilă numai cu acceptul minorului, precum și cu acordul scris al părintelui care nu este presupusul autor al abuzului sau, după caz, al unei autorități responsabile cu protecția minorului.

ART. 5

- (1) Nu pot fi difuzate reconstituiri de infracțiuni, abuzuri sau evenimente dramatice în care sunt folosiți copii în vârstă de până la 14 ani.
- (2) Furnizorii de servicii media audiovizuale nu pot difuza interviuri și declarații ale minorului în vârstă de până la 14 ani în legătură cu evenimente dramatice, din comunitate sau din familie, la care acesta a fost martor.

ART. 6

- (1) Minorul cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani acuzat de comiterea unei infracțiuni sau victimă a unei infracțiuni ori abuzat fizic, psihic sau sexual poate fi prezentat în programele de știri, în emisiuni de dezbateri sau reportaje audiovizuale, cu îndeplinirea cumulativă a următoarelor condiții:
 - a) existența consimțământului scris al acestuia;
 - b) existența prealabilă a consimțământului părinților sau al reprezentantului legal, în formă scrisă;
 - c) asistarea pe parcursul transmisiei sau al înregistrării de către un părinte ori de către reprezentantul legal, respectiv de către avocat în cazul cercetării penale sau arestării. Minorul nu poate fi asistat de către părintele presupus autor al abuzului.
- (2) În cazul minorului cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani acuzat de comiterea unei infracțiuni, sunt necesare acordul explicit al acestuia și asistarea sa de către avocat în situația în care este cercetat penal, reținut sau arestat.
- (3) În cazul minorului cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani care este victimă sau martor la comiterea unor infracțiuni ori care a fost abuzat fizic, psihic sau sexual, sunt necesare:
 - a) acordul explicit al acestuia;
 - b) eliminarea oricăror elemente care pot duce la identificarea minorului, la solicitarea acestuia, a părinților sau a reprezentantului legal.

ART. 7

- (1) Minorul, părinții sau reprezentantul legal trebuie să fie informați cu privire la drepturile lor înainte de filmare sau de înregistrare.
- (2) Participarea minorului în vârstă de până la 14 ani la programe audiovizuale, altele decât evenimentele culturale și competițiile sportive, este posibilă numai cu acceptul acestuia, precum și cu consimțământul scris al părinților sau, după caz, al reprezentantului legal.

ART. 7'1

- (1) Știrile sau relatările referitoare la violența din instituțiile de învățământ vor fi difuzate numai împreună cu punctul de vedere al conducerii școlii și cu acordul părinților ori al reprezentanților legali ai minorului; face excepție situația în care radiodifuzorul acționează în interesul superior al minorului, fără să fie afectată imaginea publică a minorului sau dreptul acestuia la viață intimă, privată și familială.
- (2) Imaginile în care minorii sunt implicați în acte de violență sau de natură implicit sau explicit sexuală, de orice natură, vor fi difuzate numai dacă:
 - a) reprezintă un interes public justificat;
 - b) radiodifuzorul acționează în interesul superior al minorilor, având acordul părinților sau al reprezentanților legali ai acestora;
 - c) radiodifuzorul se asigură că nu este difuzat niciun indiciu care ar putea duce la identificarea minorilor implicați.
- (3) Nu se va comunica adresa paginii de internet în care sunt postate asemenea imagini și nici nu se va face trimitere la site-uri în care sunt comunicate astfel de adrese.

ART. 8

Este interzisă, în cadrul programelor de știri, al dezbaterilor sau al reportajelor, difuzarea de imagini ori de fotografii ale corpului minorului decedat.

ART. 9

- (1) Este interzisă difuzarea de programe al căror scop principal este exploatarea aspectului fizic al minorului sau expunerea acestuia în ipostaze nepotrivite vârstei.
- (2) După ora 22.00 este interzisă difuzarea în direct de programe audiovizuale la care participă minori în vârstă de până la 14 ani, cu excepția evenimentelor culturale și a competițiilor sportive.
- (3) Radiodifuzorii sunt obligați să difuzeze la principalul buletin de știri din prime-time, precum și la buletinele de știri difuzate în următoarele 24 de ore imaginile și datele minorilor dispăruți, la solicitarea inspectoratelor de poliție.
- (4) În cadrul sistemului național de alertă/răpire/dispariție a minorului, serviciile de radiodifuziune și televiziune generaliste și de știri sunt obligate să difuzeze, într-un interval de timp de 3 până la 8 ore de la solicitarea autorităților în drept și în condițiile agreeate cu acestea, informațiile privind minorii răpiți sau dispăruți.

ART. 10

Furnizorii de servicii media audiovizuale nu pot difuza interviuri și declarații în care minorului îi sunt solicitate păreri referitoare la probleme intime de familie sau care îi depășesc puterea de judecată.

ART. 11

Este interzisă orice referire peiorativă sau discriminatorie la originea etnică, naționalitatea, rasa ori religia minorului, precum și la un eventual handicap al acestuia.

ANEXA I

GRILA DE ANALIZĂ A STUDIILOR DE CAZ DIN GHIDUL DE BUNE PRACTICI PRIVIND RELATĂRILE DESPRE COPII

Pentru a veni în sprijinul cadrelor didactice/formatorilor care doresc să utilizeze studiile de caz din acest Ghid în activitatea de educare/perfecționare a jurnaliștilor, vă propunem în cele ce urmează o grilă de analiză. Ea are rolul de a canaliza discuțiile cu studenții/participanții la training, de a facilita exercițiul de deconstrucție a materialelor de presă prezentate, de descoperire a eventualelor abateri de la lege și standarde profesionale și de atingere a unei decizii editoriale asumate.

SURSELE MESAJULUI

- Care sunt sursele informațiilor, ideilor sau afirmațiilor? (Imagini *Facebook*, "cercetători britanici")?
- Care este credibilitatea sursei?
- Cine este considerat "specialist" în domeniu (citabil, relevant, coerent)?

CONSTRUCȚIA MESAJULUI

Cadru teoretic relevant: **analiza cadrelor conceptuale (*frame analysis*)**. Analiza cadrelor examinează selecția și preponderența anumitor aspecte ale unei probleme prin explorarea imaginilor, stereotipurilor, metaforelor, actorilor și mesajelor. Prin intermediul cadrelor, oamenii localizează, percep, identifică, clasifică și organizează experiențele anterioare și le folosesc pentru interpretarea experiențelor ulterioare (Goffman, 1974). Jurnaliștii folosesc cadrele: pentru a recunoaște informațiile relevante, pentru a le include în categorii și pentru a le oferi publicului într-o formă atractivă. Influența cadrelor asupra materialelor informative (știri, relatări etc.) este puternică mai ales atunci când lipsesc alte surse de interpretare.

- Ce valori, idei, informații și puncte de vedere sunt transmise?
- Ce stereotipuri pot fi identificate?
- Care dintre actori sunt demonizați? (*demonizare* – caracterizarea indivizilor sau grupurilor ca fiind malefice)
- Cum se disociază responsabilitatea asupra faptelor comise între victimă și agresor?
- Ce a fost omis din mesaj și ar fi important de știut?
- Cum este ales unghiul de abordare al știrii (newsworthiness)?

Din perspectiva responsabilității reporterului/jurnalistului care trebuie să ia decizii în realizarea materialului, pentru a păstra echilibrul între autocenzură și nevoia de informare:

- Ce fel de imagini sunt folosite pentru ilustrarea materialului?
- Cum decide să difuzeze/elimine anumite cadre/secvențe/fragmente de interviu, pentru a păstra profesionalismul mesajului, fără a expune inutil publicul/copiii unor imagini/situații șocante sau degradante? Cât de relevante sunt aceste imagini în contextul materialului și cât e suficient?
- Cum este gestionat/speculat factorul emoțional?

EFECTE ASUPRA PUBLICULUI

- Care sunt consecințele difuzării materialului pentru subiecți/societate? (Cine ar avea de câștigat de pe urma acestui mesaj? / Cine ar avea de pierdut de pe urma acestui mesaj?)
- Ce fel de acțiuni ar putea fi întreprinse ca răspuns la acest mesaj?
- Care este interpretarea mea pentru acest mesaj și ce am învățat din reacția/interpretarea mea?

ANEXA 2

ANALIZA STUDIILOR DE CAZ DIN PERSPECTIVĂ LEGALĂ ȘI ETICĂ

Studiile de caz din Prezentul Ghid oferă studenților/participanților la sesiunile de formare posibilitatea de a analiza din punct de vedere etic și legal o serie de materiale de presă, rezultate în urma unor decizii editoriale. În cele de mai jos prezentăm un model de cum poate fi condusă o astfel de analiză, spre uzul cadrelor didactice și al formatorilor.

Studiu de caz 5. Elevele de liceu, victime ale stereotipiilor

Expunerea temei

Acest studiu de caz se oprește asupra modului stereotip în care sunt portretizate fetele (persoanele minore de sex feminin) în presa din România, constatând încălcarea flagrantă, atât a regulilor privind protejarea minorilor, cât și prezența elementor clasice ale discriminării de gen. În exemplele prezentate mai jos, victimele ajung să fie făcute responsabile de abuzurile la care au fost supuse, atrăgând, astfel, asupra lor, oprobriul public.

Se prezintă studiul de caz și se procedează la analiza încălcărilor legale și deontologice.

Este important ca studenții/participanții la training să facă distincția necesară între abaterile de lege și cele de la standardele etice și profesionale. Există cazuri în care un comportament editorial poate avea acoperire legală și, cu toate acestea, să fie sancționat de principii etice.

În plus, reglementările legale sunt mai stricte pentru radiodifuzori și serviciile media audiovizuale. Trebuie, de asemenea, operată această distincție în funcție de mediul care a publicat/difuzat materialul analizat.

Pasul 1. Au fost încălcate prevederi legale în relatarea cazului? Care sunt acestea?

Cum ar trebui să trateze televiziunile aceste cazuri? Au ținut cont de următoarele prevederi? Prevederi specifice din Codul de reglementare al conținutului audiovizual al CNA:

Art. 6

În cazul minorului cu vârsta cuprinsă între 16 și 18 ani care este victimă sau martor la comiterea unor infracțiuni ori care a fost abuzat fizic, psihic sau sexual, sunt necesare:

- a) acordul explicit al acestuia;
- b) eliminarea oricărui element care pot duce la identificarea minorului, la solicitarea acestuia, a părinților sau a reprezentantului legal.

Alte prevederi importante ale Codului:

Art. 19

(2) Responsabilitatea clasificării programelor revine radiodifuzorilor și furnizorilor de servicii media la cerere, în conformitate cu următoarele criterii:

- e) numărul și natura scenelor de nuditate, reprezentarea actului sexual;
- f) psihologia personajelor și reperatele morale pe care acestea le oferă copiilor sau adolescenților;
- i) prezentarea femeii în ipostaze degradante;
- k) calitatea și tipologia limbajului.

Art. 34

- (1) Orice persoană are dreptul la propria imagine.
- (2) Este interzisă difuzarea imaginii sau vocii persoanei aflate într-un spațiu privat, fără acordul scris al acesteia.

- (3) Este interzisă difuzarea de imagini care prezintă interioare ale unui spațiu privat, fără acordul scris al celui care îl ocupă în mod legal.
- (4) Fac excepție de la prevederile alin. (2) și (3) situațiile în care imaginile difuzate surprind fapte care prezintă un interes public justificat. Cum au relatat alte tipuri de mijloace de informare în masă? Au ținut cont de următoarele prevederi?

Prevederi din Codul Civil cu aplicație generală

Art. 74 - Atingeri aduse vieții private

Sub rezerva aplicării dispozițiilor art. 75, pot fi considerate ca atingeri aduse vieții private:

- c) captarea ori utilizarea imaginii sau a vocii unei persoane aflate într-un spațiu privat, fără acordul acesteia;
- d) difuzarea de imagini care prezintă interioare ale unui spațiu privat, fără acordul celui care îl ocupă în mod legal;
- e) ținerea vieții private sub observație, prin orice mijloace, în afară de cazurile prevăzute expres de lege;
- f) difuzarea de știri, dezbateri, anchete sau de reportaje scrise ori audiovizuale privind viața intimă, personală sau de familie, fără acordul persoanei în cauză;
- h) utilizarea, cu rea-credință, a numelui, imaginii, vocii sau asemănării cu o altă persoană;

Prevederi din Legea 677/2001 cu aplicație generală

Art. 3

În înțelesul prezentei legi, următorii termeni se definesc după cum urmează:

- a) date cu caracter personal - orice informații referitoare la o persoană fizică identificată sau identificabilă; o persoană identificabilă este acea persoană care poate fi identificată, direct sau indirect, în mod particular prin referire la un număr de identificare ori la unul sau la mai mulți factori specifici identității sale fizice, fiziologice, psihice, economice, culturale sau sociale;
- b) prelucrarea datelor cu caracter personal - orice operațiune sau set de operațiuni care se efectuează asupra datelor cu caracter personal, prin mijloace automate sau neautomate, cum ar fi colectarea, înregistrarea, organizarea, stocarea, adaptarea ori modificarea, extragerea, consultarea, utilizarea, dezvăluirea către terți prin transmitere, diseminare sau în orice alt mod, alăturarea ori combinarea, blocarea, ștergerea sau distrugerea;

S-au aflat jurnaliștii în vreuna dintre situațiile de excepție prevăzute de art. 11 al legii 677/2001? Argumentați.

Art. 11

Prevederile art. 5, 6, 7 (categoriile speciale de date, inclusiv cele privind viața sexuală) și 10 (fapte penale sau contravenții, date privind învinuți, inculpați, condamnați) nu se aplică în situația în care prelucrarea datelor se face exclusiv în scopuri jurnalistice, literare sau artistice, dacă prelucrarea privește date cu caracter personal care au fost făcute publice în mod manifest de către persoana vizată sau care sunt strâns legate de calitatea de persoană publică a persoanei vizate ori de caracterul public al faptelor în care este implicată.

Pasul 2: Au fost încălcate prevederile ale Codului Deontologic Unic? Care sunt acestea?

Codul Deontologic Unic este un document de autoreglementare pregătit sub egida Convenției Organizațiilor de Media, prin analizarea și coroborarea prevederilor tuturor Codurilor deontologice adoptate de organizații și companii de media din România disponibile la nivelul anului 2009.

Au respectat jurnaliștii următoarele prevederi ale Codului?

5. CORECTITUDINE

5.1. Jurnalistul care distorsionează intenționat informația, care face acuzații nefondate, plagiază, folosește fără drept fotografii sau înregistrări audio-video sau defăimează săvârșește abateri profesionale de maximă gravitate.

5.2. Jurnalistul va atribui citatele cu acuratețe. Citatele trebuie să fie exacte, iar în cazul citării parțiale, jurnalistul are obligația de a nu denatura mesajul persoanei citate.

5.3. În spiritul corectei informări a publicului, în cazul autorilor de produse jurnalistice care nu dețin statutul de jurnaliști profesioniști, se impune precizarea statutului acestora.

6. VERIFICAREA INFORMAȚIILOR

6.1. Jurnalistul va face demersuri rezonabile pentru a verifica informațiile înainte de a le publica. Informațiile false sau cele despre care jurnalistul are motive temeinice să creadă că sunt false nu vor fi publicate.

8. SEPARAREA FAPTELOR DE OPINII

8.1. În relatarea faptelor și a opiniilor, jurnalistul va acționa cu bună-credință.

8.2. Jurnalistul nu are dreptul să prezinte opinii drept fapte. Jurnalistul va face demersuri rezonabile pentru a separa faptele de opinii.

8.3. Jurnalistul trebuie să exprime opinii pe o bază factuală.

9. VIAȚA PRIVATĂ

9.1. Jurnalistul este dator să respecte dreptul la viață privată și demnitatea persoanelor (inclusiv aspectele care țin de familie, domiciliu și corespondență).

9.2. Amestecul în viața privată este permis numai atunci când interesul public prevalează în fața protecției imaginii persoanei. În astfel de cazuri, îi este permis jurnalistului să prezinte public fapte și informații care privesc viața privată.

10. PROTECȚIA VICTIMELOR

10.1. Identitatea victimelor accidentelor, calamităților, infracțiunilor, cu precădere cele ale agresiunilor sexuale, nu trebuie să fie dezvăluită, cu excepția situației în care există acordul acestora sau al familiei (când persoana nu este în măsură să-și dea acordul) sau când prevalează interesul public. De același regim de protecție a identității beneficiază și persoanele defavorizate (bolnavi, persoane cu dizabilități, refugiați etc.).

11. PROTECȚIA MINORILOR

11.1. Jurnalistul va proteja identitatea minorilor implicați în evenimente cu conotație negativă (accidente, infracțiuni, dispute familiale, sinucideri etc.), inclusiv ca martori. În acest sens, înregistrările video și fotografiile vor fi modificate pentru protejarea identității minorilor.

11.2. Fac excepție situațiile în care interesul public cere ca minorii să fie identificați. De asemenea, fac excepție cazurile în care jurnalistul acționează, cu acordul părinților sau tutorilor, în interesul superior al minorului.

Pasul 3: Este nevoie de introducerea unor norme speciale în cazul relatărilor jurnalistice cu și despre copii?

Analizând încălcările identificate, vedeți care este sunt cele mai frecvente și propuneți soluții pentru corectarea/evitarea lor.

Analizați *Codul deontologic al relatărilor jurnalistice cu și despre copii*, inclus în prezentul Ghid. Ce elemente de noutate aduce, în comparație cu Codul Unic? Ar putea aceste elemente preveni repetarea greșelilor profesionale identificate în studiul de caz?

Pasul 4: Internalizarea conceptelor. Concluzii

Discutați raportul dintre avantajele/dezavantajele mecanismelor legale și ale celor de autoreglementare și subliniați importanța deciziei etice personale a fiecărui jurnalist în creșterea calității relatărilor cu și despre copii.

Centrul pentru Jurnalism Independent

Centrul pentru Jurnalism Independent

Bd. Regina Elisabeta nr. 32, et. 1, sector 5, București
www.cji.ro, contact@cji.ro

UNICEF în România

Bd. Primăverii 48A, sector 1, București
www.unicef.ro, bucharest@unicef.org